

Model kriminalističkog romana Gorana Tribusona

Teklić, Ivana

Master's thesis / Diplomski rad

2011

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:573229>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-14**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Diplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti

Ivana Teklić

Model kriminalističkog romana Gorana Tribusona

Diplomski rad

Mentor: prof. dr. sc. Helena Sablić Tomić

Osijek, 2011.

SAŽETAK

Goran Tribuson jedan je od najznačajnijih hrvatskih književnika današnjice i ima vrlo važnu ulogu u afirmaciji kriminalističkog romana u našoj književnosti. Prije njega i Pavla Pavličića sve je ostalo na pokušajima i naznakama stvaranja kriminalističkog romana. Specifičnosti žanra kriminalističkog romana, ili krimića, pratit će se na odabranom korpusu književnih djela Gorana Tribusona, a na razini teme, lika i izraza. Tribusonovi kriminalistički romani predstavljaju i prikazuju svakodnevicu; s jedne strane to je bogatstvo tajkunske Hrvatske, a s druge je sasvim mali, obični čovjek. Lik njegova detektiva/istražitelja konstruiran je upravo kao pripadnik tzv. običnih ljudi. Svaki od njegovih kriminalističkih romana čitatelju nudi raznovrsnu galeriju likova (dileri, prostitutke, luzeri, svodnici, lokalne lude, propali odvjetnici, građevinski poduzetnici, ratni profiteri, PTSP-ovci, zlatna mladež, bivši zatvorenici, zločinci oslobođeni optužbi) koji se susreću u jednom prostoru i suprotstavljeni su jedni drugima. Za njegove kriminalističke romane Đurđa Strsoglavac u svom radu „*Zbilja u „malom“ žanru*“ kaže da su citati vremena i to najčešće ironični.¹ Vrijeme radnje u romanima je vrlo kratko, a mjesto je u pravilu grad, urbani prostor kojega protagonisti napuštaju samo ako to slučaj od njih zahtijeva te se nakon obavljenog posla vraćaju natrag. U Tribusonovim kriminalističkim romanima prisutan je i humor koji ponekad prelazi u ironiju, ali i erotika koja uspostavlja ravnotežu između intelektualnih i realističkih elemenata koji postoje u svakom kriminalističkom romanu. Važnu karakteristiku njegovih kriminalističkih romana čine i metatekstualnost, intertekstualnost i intermedijalnost.

Ključne riječi: Goran Tribuson, kriminalistički roman, enigma, lik detektiva/istražitelja, kompozicijski blokovi kriminalističkog romana.

¹ Vidi više u: Znanstveno djelo prof. dr. sc. Milivoja Solara, *Hrvatska književnost 20. stoljeća, različite ideje i funkcije književnosti*, Zbornik radova sa IV. znanstvenog skupa s međunarodnim djelovanjem, altaGAMA, Zagreb, 2006., str. 145.

SADRŽAJ:

1. UVOD.....	3
2. GORAN TRIBUSON.....	4
3. KRIMINALISTIČKI ROMAN.....	7
4. KRIMINALISTIČKI ROMAN U POVIJESTI HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI.....	10
5. MODEL KRIMINALISTIČKOG ROMANA GORANA TRIBUSONA.....	13
5. 1. Naslov.....	15
5. 2. Početak i završetak.....	16
5. 3. Prikaz zbilje.....	20
5. 4. Pripovjedač.....	21
5. 5. Vrijeme.....	22
5. 6. Prostor.....	24
5. 7. Opis.....	26
5. 8. Zagonetka.....	27
5. 9. Lik detektiva/istražitelja.....	28
5. 10. Galerija likova.....	32
5. 11. Kompozicijski blokovi.....	35
5. 11. 1. Priprema zločina.....	35
5. 11. 2. Istraga i otkriće.....	36
5. 11. 3. Potjera.....	39
5. 11. 4. Kazna.....	40
5. 12. Kriminalistički roman i humor/ ironija.....	42
5. 13. Kriminalistički roman i erotika.....	44
5. 14. Intertekstualnost, intermedijalnost i metatekstualnost u kriminalističkom romanu.....	45
5. 14. 1. Intertekstualnost.....	45
5. 14. 2. Intermedijalnost.....	48
5. 14. 3. Metatekstualnost.....	51
6. ZAKLJUČAK.....	54
7. LITERATURA, IZVORI I KNJIŽEVNI PREDLOŠCI.....	56
7. 1. Literatura.....	56
7. 2. Izvori.....	57
7. 3. Književni predlošci.....	58

1. UVOD

Diplomski rad s temom *Model kriminalističkog romana Gorana Tribusona* ima za cilj objasniti i približiti model, odnosno specifična obilježja kriminalističkih romana spomenutog autora. Korpus književnih djela na kojima će se spomenuti model pojašnjavati čine romani: *Zavirivanje* (1985.), *Made in U.S.A.* (1986.), *Uzvratni susret* (1986.), *Siva zona* (1989.), *Dublja strana zaljeva* (1991.), *Noćna smjena* (1996.), *Bijesne lisice* (2001.), *Gorka čokolada* (2004.), *Kuća u kojoj stanuje vrag* (2006.) i *Divlja plaža* (2008.).

Glavni dio samog rada bit će podijeljen u pet dijelova. Na početku, u poglavlju *Goran Tribuson*, ukratko će biti predstavljen autor te njegovo književno stvaralaštvo od početaka do danas. Slijedi poglavlje *Kriminalistički roman* u kojemu se navode glavne općenite značajke kriminalističkog romana. Tu se nalazi i dvadeset pravila za pisanje detektivske priče čiji je autor Willard Huntington Wright koji objavljuje pod pseudonimom S. S. Van Dine. U poglavlju *Kriminalistički roman u povijesti hrvatske književnosti* nalazit će se prikaz razvoja kriminalističkog romana u našoj književnosti, od samih početaka koji su samo naznake kriminalističkog romana pa sve do suvremenih pisaca tog žanra. Sljedeće poglavlje je *Model kriminalističkog romana Gorana Tribusona* koje će biti podijeljeno u četrnaest manjih poglavlja. Na samom će početku ukratko biti predstavljeni romani Gorana Tribusona koji nose obilježje kriminalističkog romana. Nadalje se pojašnjavaju naslovi romana, početci i završetci, govori se o pripovjedaču, specifičnostima kronotopa, opisu, zagonetkama, kompozicijskim blokovima kriminalističkog romana, glavnom liku - liku detektiva/istražitelja, ali isto tako i o ostalim likovima u romanu, humoru koji je prisutan u Tribusonovim romanima i koji ponekad ide u ironiju, o erotici, a na kraju i o intertekstualnosti, intermedijalnosti i metatekstualnosti u njegovim kriminalističkim romanima.

Pri izradi rada temeljna literatura, uz književne predloške, bit će brojna književnoteorijska literatura u kojoj najvažnije mjesto pripada trima knjigama; *Poetika kriminalističkog romana: pokušaj strukturalne analize* autora Stanka Lasića, *Hrvatski roman 1945.-1990.* Cvjetka Milanje i *Povijest hrvatskog romana: od 1945. do 2000. godine* Krešimira Nemeća. Također će biti korišteni i brojni drugi izvori i literatura čiji će se popis naći na kraju ovoga rada.

2. GORAN TRIBUSON

Goran Tribuson rođen je 6. kolovoza 1948. godine u Bjelovaru. U rodnom gradu se i školovao, a studirao je u Zagrebu na Filozofskom fakultetu gdje je i magistrirao filmologiju. Danas predaje filmski scenarij na Akademiji dramske umjetnosti u Zagrebu. 1976. godine primljen je u *Društvo hrvatskih književnika* gdje je bio do 2002., od 1997. član je *Hrvatskog centra P.E.N.-a*, a od 2007. *Društva filmskih redatelja*. 2000. godine postaje član suradnik *HAZU-a*, a od 2008. i redoviti član *HAZU-a*. Osvojio je i brojne nagrade: nagradu A. B. Šimić 1972. za *Zavjera kartografa*, nagradu Mladost 1976. za *Praška smrt*, 7 sekretara SKOJ-a 1978. za zbirku *Raj za pse*, nagradu Miroslav Krleža 1999. za *Zvijezda kabarea*, dva puta nagradu Ksaver Šandor Đalski, 1991. za *Potonulo groblje* i 1999. za zbirku eseja *Trava i korov*, nagradu August Šenoa 2001. za roman *Bijesne lisice*, nagradu Vladimir Nazor 2000. za *Trava i korov* i dva puta Zlatnu arenu za scenarij, 1999. za film *Crvena prašina*, a 2002. za *Ne dao Bog većeg zla*.²

U knjizi Milane Vuković Runjić *Pisci o pisanju: 32 autora o tajnama zanata*, Goran Tribuson za sebe kaže kako nikada nije pomislio da bi mogao postati pisac, nikada nije imao afiniteta prema toj vrsti umjetnosti. Pisati je počeo na 2. ili 3. godini fakulteta, a prvo djelo mu je bila priča od dvije i pol stranice koju je poslao jednom književnom časopisu za mlade, ali ona nikada nije objavljena. Važnu ulogu u svom odrastanju pripisuje glazbi, kazalištu i filmu; bio je fanatični poklonik Rolling Stonesa.³

Povjesničari književnosti svrstavaju ga u razdoblje postmoderne. Uz Pavla Pavličića, Goran Tribuson najpopularniji je pisac svog naraštaja koji je poznat i pod imenom *mlada proza*, *fantastičari* ili *borhesovci*.⁴ Oni svoje tekstove objavljuju u *Studentskom listu* i *Omladinskom tjedniku* i drže se teze da književnost ne mora biti odražavanje stvarnosti pa se zbog toga i

² Vidi više u: *Leksikon hrvatskih pisaca*, uredili: Dunja Fališevac, Krešimir Nemeč, Darko Novaković, Školska knjiga, Zagreb, 2000., str. 734 – 735.

³ Vidi više u: Milana Vuković Runjić, *Pisci o pisanju: 32 autora o tajnama zanata*, Vuković & Runjić, Zagreb, 2003., str. 209 – 223.

⁴ Tvorac termina *mlada proza* je Velimir Visković koji jednu cijelu knjigu eseja i kritika pod nazovim *Mlada proza* posvećuje upravo hrvatskim piscima koji su rođeni između 1945. i 1950., a na književnoj sceni su se pojavili 1970 – ih. Oni se odriču slikanja društvene sredine i psihološkog portretiranja i tematiziraju iracionalno i bizarno, kreiraju „paralelne svjetove“ i bave se okultnim i spiritualnim pa se nazivaju i *fantastičari*. Ime *borhesovci* dodijelio im je Branimir Donat. Jorge Luis Borges (1899. – 1986.) argentinski je pisac i jedan od najslavnijih pisaca 20. stoljeća. Najpoznatiji je po kratkim pričama, ali je bio i pjesnik i esejist. Imao je veliki utjecaj na hrvatske fantastičare pa tako i na Tribusona koji prihvaća model proze koji je afirmirao Borges, a posebno strategiju intertekstualnosti. Donat u tekstu „*Astrolab za hrvatske borgesovce*“, koji je prvi put objavljen u časopisu *Teka* 1972. godine, govori kako je već 60-ih godina 20. stoljeća počeo proučavati fantastičnu prozu i bio je pripremljen za iščitavanje knjiga tih mladih prozaika koji se javljaju početkom 70-ih i odmah je prepoznao njihovu poetiku i prilično točno ih situirao u kontekst svjetskih književnih trendova. (Vidi više u: *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, knjiga 157/II, Zagreb, 1991., str. 206 – 226.)

priklanjaju fantastici. Početkom 80-ih godina napuštaju model fantastičarske proze i okreću se stvarnosnoj prozi; aktualnim problemima iz društvenog i političkog života.⁵

Tribuson rado mijenja žanrove, tematike i književne pristupe pa iza sebe ima golem opus; petnaestak romana i više knjiga pripovijedaka. O tome najbolje svjedoči rečenica koju je Zdravko Zima napisao u svojoj knjizi *Porok pisanja: književni portreti*: „Počeo je kao ekskluzivni borhesovac, vjeran svojim ezoteričnim uzorima i naslijeđu fantastične književnosti. U drugoj fazi priklonio se bulevarskom romanu koji je početkom stoljeća najdoličnije reprezentirala Zagorka. Bio je to korak prema svojevrsnom miksanju žanrova, kojim se dodiruju visokostilizirana umjetnost i kič, ali isto tako korak prema zahtjevima svih slojeva čitateljske publike. Nakon toga potvrdio se kao promotor jeans proze i pisac koji je s Pavlom Pavličićem u našoj kulturi nostrificirao krimić. Kako je opet došlo vrijeme u kojem se revidira povijesne zasluge, a u takvoj vrsti sjećanja balkanski su narodi nedosegnuti majstori, autobiografija je preplavila tržište, pokazujući se vrstom štiva koja provocira znatiželju više od najnapetijih romana.“⁶

Početkom 70-ih počinje objavljivati kratke priče u prvom valu generacije fantastičara. Te priče skupit će u zbirka: *Zavjera kartografa* (1972.), *Praška smrt* (1975.), *Raj za pse* (1978.), *Klasici na ekranu* (1987.) i *Osmi okular* (1998.). Kritika ga je rano uočila kao najtipičnijeg predstavnika tzv. borhesovaca. Njegove priče karakterizira interes za okultizam, sotonizam i mistiku, za srednjoeuropske ambijente, mitologiju i stanje halucinacija. Postupno napušta fantastiku, ali zadržava interes za okultno i srednjoeuropske ambijente i toj fazi stvaranja pripadaju proze tzv. Aschenreiterova ciklusa: *Snijeg u Heidelbergu* (1980.), *Čuješ li nas, Frido Štern* (1981.) i *Ruski rulet* (1982.).

Ostali se njegovi romani mogu podijeliti u dvije velike skupine. Prvu skupinu čine autobiografski, „generacijski“ obilježeni romani: *Polagana predaja* (1984.), *Legija stranaca* (1985.), *Povijest pornografije* (1988.) i dvije zbirke autobiografskih eseja *Rani dani* (1997.) i *Trava i korov* (1999.) Drugu skupinu čine kriminalistički romani kojima će se baviti u ovom radu.⁷ Goran Tribuson je i autor dvije radijske drame: *Doviđenja u Nuštru* (1994.) i *Pukovnik Kralj* (1995.), a piše i TV i filmske scenarije.

U njegovim djelima često je preuzimanje tuđih tekstova, citiranje ekskluzivnih kulturoloških sadržaja. Najizrazitiji element njegove pripovjedne strategije je metatekstualna

⁵ Ostali autori koji se ubrajaju u tu generaciju su Stjepan Čuić, Veljko Barbieri, Dubravko Jelačić Buzimski, Nenad Šepić, Drago Kekanović.

⁶ Vidi više u: Zdravko Zima, *Porok pisanja: Književni portreti*, SysPrint, Zagreb, 2000., str. 305.

⁷ Vidi više u: Krešimir Nemeč, *Povijest hrvatskog romana od 1945. do 2000.*, Školska knjiga, Zagreb, str. 311 – 320.

dimenzija književnog djela, ali isto tako i intertekstualna. Temeljne odlike njegove poetike su tematiziranje svakodnevlja, intertekstualno slaganje i ironijski odmak od ljudi. Bio je veliki poklonik *rocka* i ta ga je strast odredila kao pisca više od bilo kakvih literarnih uzora. Postupci karakteristični za njegovo pisanje su ironija, autoironija, humorno poimanje svijeta i netipičan odnos prema kanoniziranim vrijednostima.⁸

Rijetko koji naš pisac našao je put do tako širokog čitateljskog kruga.

⁸ Vidi više u: Slobodan Prosperov Novak, *Povijest hrvatske književnosti: Od Bašćanske ploče do danas*, Golden marketing, Zagreb, 2003., str, 584 – 585.

3. KRIMINALISTIČKI ROMAN

„Od kraja 19. stoljeća književnu produkciju preplavile su pripovijetke i romani koje se u engleskoj književnosti nazivaju *detective story* ili *crime novel*, u njemačkoj *Detektivgeschichte*, *Detektivroman* ili *Kriminalroman* s kraticom *Krimi*, u francuskoj *roman policier* s kraticom *polar*, a kod nas *krimiće*“ (Škreb, 1981:196). Ivica Župan u svojoj knjizi *Mickey Spillane i „gruba škola“ krimića* govori kako je kriminalistički roman tipičan proizvod građanske civilizacije i da je nadomjestak za bajku. Kao što je ona nekada davno uvjerala u postojanje dobra, ljepote i pravde, tako i kriminalistička priča u čitatelju budi iluziju o stabilnosti društvenog poretka jer oni koji su pokušavali poremetiti mir unutar tog poretka bivaju kažnjeni.⁹ U tim pričama i romanima bezazlen svijet se iz pouzdanih odnosa pretvara u svijet strave, a s tom stravičnosti u koštac se hvata detektiv čije intelektualne sposobnosti nadvisuju intelekt prosječnog čovjeka i podsjećaju na čarobnjake iz bajke, ali on sve razotkriva i svladava kao neobično i kao nešto što se potpuno uklapa u prirodni tok ljudskog društva.¹⁰

Pavao Pavličić u knjizi *Sve što znam o krimiću* napisao je da su dobro i zlo jednako važni sastojci tog prikazanog svijeta i nijednomu se ne daje prednost. Da nema zla, dobro ne bi bilo moguće, ali i obrnuto. Ubojica uvijek bude otkriven, pravda izvršena, a ravnoteža upostavljena, ali dok se vodi istraga, sumnja se na svakoga i pokazuje se koliko je svijet zapleten i složen. Moralne vrijednosti koje krimić ističe su pravičnost, hrabrost, lojalnost i iskrenost, emocionalne su prijateljstvo, bračna i obiteljska ljubav, samilost, praštanje i vjernost, a društvene profesionalni moral, solidarnost i poštovanje zakona. Najvažnije za dobar krimić je dobar ubojica koji detektivu omogućuje da pokaže svoje kvalitete, a mogućnost da se čitatelj identificira s ubojicom čini ubojicu dobrim ubojicom.¹¹

Kriminalistički roman, nadalje piše Škreb, može sadržavati i elemente pustolovnog romana, sentimentalno ljubavnog pa i pornografije, a obavezno sadrži kritiku društva, društvenih slojeva, narodnosti i običaja.¹² Prvim krimićem smatra se novela *Ubojstvo u ulici Morgue*, Edgara Allana Poea, napisana 1841. godine, a on se smatra ocem lika detektiva.¹³

⁹ Frank Morrison Spillane (1918. – 2006.) poznat je kao Mickey Spillane i bio je američki kriminalistički pisac i tvorac najgrubljeg detektiva u povijesti kriminalističkog žanra, Mike Hammera. Vidi više u: Ivica Župan, *Mickey Spillane i „gruba škola“ krimića*, RO „Zrinski“ TIZ, Čakovec, 1987. , str. 38.

¹⁰ Vidi više u: Zdenko Škreb, *Književnost i povijesni svijet*, Školska knjiga, Zagreb, 1981., str. 196 – 197.

¹¹ Vidi više u: Pavao Pavličić, *Sve što znam o krimiću*, Filip Višnjić, Beograd, 1990. , str. 9 – 12.

¹² Vidi više u: Zdenko Škreb, *Književnost i povijesni svijet*, Školska knjiga, Zagreb, 1981., str. 196 – 197..

¹³ Vidi više u: Ivica Župan, *Mickey Spillane i „gruba škola“ krimića*, RO „Zrinski“ TIZ, Čakovec, 1987. , str. 38.

Willard Huntington Wright¹⁴ 1928. godine u *Američkom magazinu* objavljuje tekst *20 pravila za pisanje detektivske priče*.¹⁵ On u tim pravilima navodi kako čitatelj i detektiv moraju imati jednake šanse u rješavanju problema, a svi tragovi moraju biti jasno navedeni i opisani; čitatelju se ne smiju postavljati trikovi ili prijevare, osim onih koje detektiv namjerno odglumi pred zločincem kako bi se zločinac slomio i priznao, u takvim pričama ne smiju postojati nikakvi ljubavni interesi; detektiv ili jedan od istražitelja nikada ne smije ispasti krivac; on mora biti utvrđen serijom dedukcija, nikako slučajno ili nekom nemotiviranom ispovijedi ili nemotiviranim priznanjem. Najvažnije je da u takvim pričama postoji detektiv, a njegova funkcija je da skuplja dokaze i tragove koji će ga odvesti do samog zločinca; isto tako mora postojati i ubojstvo, a onda povezano s tim i tijelo. Svaki problem mora biti riješen prirodno, ne smiju postojati nikakve spiritualističke seanse, čitanje misli i slični obredi. Prema S. S. Van Dineu, u tim pričama mora postojati samo jedan detektiv, krivac nikada ne smije biti sluga, nego mora biti osoba koja obično ne bi bila sumnjiva. Krivac je samo jedan, ali on može imati manje pomagače. U tim pričama nema mjesta tajnim društvima, mafiji i sličnim organizacijama i sve mora biti racionalno i znanstveno. Nema mjesta dugim opisima i suptilnim analizama, krivac nikada ne smije osjećati krivnju za počinjeni zločin, a zločin ne smije ispasti nesreća ili samoubojstvo, a motivi zločina moraju biti osobne prirode. Dvadeseto pravilo donosi „smrtne grijehe“ kojima se nijedan autor koji poštuje sebe neće služiti u pisanju kriminalističkog romana, a neki od njih su utvrđivanje krivca prema opušku koji je ostavio na mjestu zločina i to prema marki cigarete, zastrašivanje krivca raznim spiritualističkim seansama, postojanje psa koji ne laje i time odaje da je uljez poznata osoba, krivac ima blizanca ili postoji osoba jako slična krivcu, pseudo – lik kao alibi...¹⁶

Stanko Lasić u knjizi *Poetika kriminalističkog romana: pokušaj strukturalne analize* piše kako je iskustvo kojim je raspolagao Van Dine puno siromašnije od iskustva kojim raspolaže suvremeni autor kriminalističkog romana. On je znao da kriminalističkom romanu mora vratiti strukturalnu čistoću kako bi roman imao svoju vrijednost i učinio je ono što će kasnije učiniti brojni teoretičari kriminalističkog romana – široku i teško odredivu literarnu praksu sveo je na jedan model. Iz domene kriminalističkog romana izbacio je špijunski roman i avanturistički triler, a baš u vrijeme njegove kodifikacije klasičnog modela kriminalističkog romana stvara se novi model koji će naznačiti daljnje kretanje kriminalističkog romana. Kodifikator tog novog modela bio je Raymond Chandler, američki pisac kriminalističkih priča i romana koji ima

¹⁴ Willard Huntington Wright (1888. – 1939.) pisao je pod pseudonimom S. S. Van Dine. Bio je američki kritičar i pisac, tvorac detektiva Philo Vancea.

¹⁵ „*Twenty rules for writing detective stories*“ (1928), by S. S. Van Dine, American Magazine (1928-sep).

¹⁶ Preuzeto sa: <http://gaslight.mtroyal.ab.ca/vandine.htm>, 25.09.2010.

ogroman utjecaj na razvoj i stil pisanja moderne kriminalističke literature.¹⁷ On u eseju „*Jednostavna umjetnost ubojstva*“, koji je prvi put objavljen u prosincu 1944. u *Atlantic Monthly*, američkom časopisu, osnovanom u Bostonu 1857., a kasnije preštampan 1950. od strane *Houghton Mifflina*, američke obrazovne i izdavačke organizacije, govori o umjetnosti i neuspjehu detektivske fikcije, ali se dotiče i opće literature i modernog društva. Chandler u eseju posebno kritizira pisce koji su pripadnici engleske škole krimića: Alan Alexander Milne, Agatha Christie, Dorothy Sayers, Arthur Conan Doyle, Edmund Clerihew Bentley, Freeman Wills Crofts. Zamjera im što se u njihovim romanima sve svodi na dvoboj pištoljima, nedostaje im realnih likova i zapleta, jednom riječju, dosadni su. Nasuprot njima, sve riječi pohvale ima za Dashiella Hammetta, američkog pisca detektivskih romana i priča, koji je poznat po svojoj autentičnosti i realizmu.¹⁸ Nadalje Lasić spominje francuske pisce kriminalističkih priča, Pierrea Boileaua i Thomasa Narcejaca, koji se udružuju i zajedno objavljuju romane. Oni vrednuju svu dotadašnju praksu i modele i ne odbacuju ih kao nešto što ne vrijedi, nego kao nešto što u odnosu na njihov model znači prošlost. Oni odbacuju pozitivizam Françoisa Fosca i Jean-Jacquesa Tourteaua s jedne strane, a dogmatizam Van Dinea i ostalih kodifikatora s druge strane i ostaju negdje na sredini i pri tome kreiraju novi model kriminalističkog romana u kojemu je, za razliku od prethodnika, najvažnija priprema zločina, a ne istraga.¹⁹ Fosca u svojim romanima ima prepoznatljive likove; s jedne strane jakog, lukavog i lijepog protagonista, a s druge strane njegovog isto tako pametnog i jakog, ali ružnog protivnika, a za Tourteauove romane karakteristično je da su puni crnog nasilja i erotike i uvijek postoji policijski službenik koji se odvaja od ostatka policije.²⁰

¹⁷ Vidi više u: Stanko Lasić, *Poetika kriminalističkog romana: pokušaj strukturalne analize*, Liber, Zagreb, 1973., str. 9 – 14.

¹⁸ Preuzeto sa: <http://www.en.utexas.edu/amlit/amlitprivate/scans/chandlerart.html>, 02.01.2011.

¹⁹ Vidi pod 16.

²⁰ Vidi više: <http://www.erudit.org/revue/etudlitt/1974/v7/n1/500306.pdf>, 04.01.2011.

4. KRIMINALISTIČKI ROMAN U POVIJESTI HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI

Žanrom kriminalističkog romana u povijesti hrvatske književnosti u svojoj se knjizi *Povijest hrvatskog romana: od 1945. do 2000. godine* bavio i Krešimir Nemeć koji piše kako do sredine 50-ih godina 20. stoljeća ne postoje posebno značajna ostvarenja na tom području. Sve počinje pričom *Ubojstvo u Bermondseyu* Marka Radojčića u „*Obćem zagrebačkom koledaru za godinu 1851.*“ pa preko romana Marije Jurić Zagorke *Kneginja iz Petrinjske ulice* iz 1910. koji je označen kao prvi kriminalistički roman feljtonskog tipa u hrvatskoj književnosti, do amaterskog pokušaja Branka Ranimira djelom *Mrtvačka kuća ili strahote u samotnom mlinu*. Roman *Kneginja iz Petrinjske ulice* izlazio je u nastavcima u „*Hrvatskim novostima*“. U liku inspektora Šimeka, Zagorka je stvorila prototip prvog hrvatskog detektiva, prethodnika Brixyeva Timothy Thatcherera i Tribusonova Banića.²¹

Promjenu donose 50-e godine i pojava romana *Jednostavno umorstvo* Antuna Šoljana koji objavljuje pod peudonomom A. T. Solar, a roman je objavljen 1955. u zagrebačkom tjedniku *Globus* kao feljton i pisan je po uzoru na engleski tip kriminalističkog romana. Taj roman predstavljen je kao prvi domaći kriminalistički roman i Šoljanu je to bila samo kratka epizoda u njegovom književnom stvaranju. Tim romanom naznačena je postupna promjena u pogledima na do tada prezren žanr i trivijalnu književnost općenito. Brojni pisci izražavaju otvoreno nezadovoljstvo prema svakoj ideološkoj prisili i bez obzira na sve otpore, prostor umjetničke slobode se postupno počeo širiti, a bitna sastavnica književnog života postaje razmjena i borba mišljenja.²² Za razliku od njega, Milan Nikolić prvi je koji se profesionalno počeo baviti žanrom krimića i napisao je 30-ak detektivskih romana, a najuspjeliji među njima su: *Prsten s ružom* (1957.), *Nesuđeni vampir* (1960.), *Posljednja karta* (1960.), *Dosije 1714* (1960.), *Kristalna pepeljara* (1962.), *Tajna kanarinčeve krletke* (1962.) i *Četiri pokojna šerifa* (1967.). Radnja njegovih romana smještena je isključivo u domaću sredinu i uronjena je u prepoznatljiv društveni kontekst.²³ Za razliku od Nikolića, radnju svojih kriminalističkih romana Ivan Raos smješta u inozemstvo, i to u SAD i Veliku Britaniju. On isto kao i Šoljan svoje romane objavljuje pod pseudonomom, Ledi Anti Vasor ili Navi Vasor, a kao i Nikolić izvan Zagreba, i to u novosadskoj biblioteci *Roman X-100*. Raosovi romani *Crna limuzina* (1960.) i *Mrtvac ne poziraju* (1961.)

²¹ Vidi više u: Krešimir Nemeć, *Povijest hrvatskog romana: od 1900. – 1945. godine*, Znanje, Zagreb, 1998., str. 256

²² Vidi pod 7, str. 25 i 129.

²³ Vidi pod 7, str. 235 – 237.

pisani su u kombinaciji američkog i engleskog tipa kriminalističkog romana s detektivom i njegovim pomoćnikom kao središnjim likovima.²⁴ Iza pseudonima Mitar Balaban i Armin Benko nalazi se Branko Belan. Za razliku od Nikolića i Raosa njegove romane *Biografija utopljenice* (1962.) i *Obrasci mržnje* (1964.) objavili su zagrebački nakladnici, *Znanje* i *Naprijed*.²⁵ Zadnji autor koji pripada toj prvoj generaciji hrvatskog krimića je Nenad Brixy koji pod pseudonimom Timothy Thatcher objavljuje romane *Mrtvacima ulaz zabranjen* (1960.), *Hollywood protiv mene* (1964.), *Noćne igre* (1979.), *Tajna crvenog salona* (1983.), *Leš na klupi* (1984.).²⁶

70-e i 80-e godine 20. stoljeća donose nov pristup književnosti u cjelini pa tako i kriminalističkom romanu koji napokon stječe društveno priznanje, a njegovi pisci više se ne moraju sakrivati iza pseudonima koje su koristili jer nisu znali kako će njihovi romani biti prihvaćeni u društvu. Prvi zbornik radova o kriminalističkom romanu izašao je 1970. pod uredništvom Branimira Donata, *Osporeni govor ili egzotika svakodnevnog*, a prve strukturalističke analize krimića objavio je Stanko Lasić u knjizi *Poetika kriminalističkog romana*, 1973. godine. Pisци se teže izraziti unutar različitih žanrovskih konvencija i modela i iskušati različite strategije proznog pisma. Žanrovska literatura više ne pripada margini književnosti nego se svojim proizvodima uključuje ravnopravno u glavne umjetničke tijekove.²⁷ Tu drugu generaciju hrvatskog krimića predstavljaju Pavao Pavličić, Goran Tribuson i Ljudevit Bauer. Pavao Pavličić u nekim svojim kriminalističkim romanima u temeljnu shemu kriminalističkog romana uvodi sekundarne (pod)žanrove i tako stvara mogućnosti različitih tematskih i izraznih kombinacija. Najpoznatiji romani u kojima nema primjese fantastike su: *Plava ruža* (1977.), *Stroj za maglu* (1978.), *Press* (1980.), *Pjesma za rastanak* (1982.), a oni u kojima je vidljiv prodor fantastike su *Umjetni orao* (1979.), *Večernji akt* (1981.) i *Slobodni pad* (1982.).²⁸ Ljudevit Bauer, kao i Goran Tribuson, u svoja dva kriminalistička romana *Trag u travi* (1984.) i *Trak* (1985.), koji su objavljeni u ediciji *Trag*, specijaliziranoj za krimiće, predstavlja tadašnje društvene prilike. U oba romana pripovjedna konstrukcija je čvrsta i logična i svjedoči o potpunom svladavanju pravilima zanata.²⁹

I krajem 20. stoljeća se nastavlja produkcija različitih oblika žanrovske proze. Osnovni ton takvoj produkciji daju autori koji se javljaju 70-ih i 80-ih godina, posebno Pavao Pavličić i Goran Tribuson, a svojevrsno iznenađenje su Irena Vrkljan i Ivo Brešan koji su u vrijeme pravih kriminalističkih romana pisali nešto sasvim drugo; Irena Vrkljan autobiografsku prozu, a Ivo

²⁴ Vidi pod 7, str. 175 – 185.

²⁵ Vidi pod 7, str. 84.

²⁶ Vidi pod 7, str. 239 – 242.

²⁷ Vidi pod 7, str. 230 i 261.

²⁸ Vidi pod 7, str. 299 – 311.

²⁹ Vidi pod 7, str. 394 – 395.

Brešan drame. Irena Vrkljan 2000. objavljuje roman *Posljednje putovanje u Beč*, a 2002. *Smrt dolazi za suncem*, a Ivo Brešan romane *Kockanje sa sudbinom* 2002. i *Vražja utroba* 2004. godine. Oni zajedno sa Juricom Pavičićem, koji je od njih mlađi tridesetak godina, predstavljaju treću generaciju hrvatskog krimića. Jurica Pavičić u svojim romanima romanima *Ovce od gipsa* (1997.) i *Minuta 88* (2002.) napetu fabulu povezuje s društvenim aktualnostima.³⁰

³⁰ Vidi pod 7, str. 346 – 351, 404 – 406 i 415.

5. MODEL KRIMINALISTIČKOG ROMANA GORANA TRIBUSONA

U ovome je poglavlju za reći nešto više o specifičnom modelu kriminalističkog romana kojeg u svojim ostvarenjima tog žanra razvija Goran Tribuson. „Goran Tribuson jedan je od pisaca koji su u našoj sredini bitno pridonijeli legalizaciji krimića i njegovu kulturnom proboju“ (Nemec, 2003: 318). Njegovi kriminalistički romani su: *Zavirivanje*³¹, *Made in U.S.A.*³², *Uzvratni susret*³³, *Siva zona*³⁴, *Dublja strana zaljeva*³⁵, *Noćna smjena*³⁶, *Bijesne lisice*³⁷, *Gorka čokolada*³⁸, *Kuća u kojoj stanuje vrag*³⁹ i *Divlja plaža*⁴⁰. U tim romanima Goran Tribuson vjerno slika socijalni *milieu* u kojem se događa kriminal, prikazuje aktualnu socijalnu i političku zbilju našeg svakodnevlja. Zbog toga se njegovi krimići događaju upravo danas, upravo ove godine. Goran Tribuson poseže za elementima rock kulture i jazza, zagonetka i njezino rješenje ostaju u pravilu u okvirima mogućeg i vjerojatnog i prisutna je snažna uronjenost u domaći ambijent, Zagreb i Bjelovar. Razotkrivaju se slojevi tzv. hrvatskog jet-seta u kojem se ravnopravno nose kriminalci, instant pop-zvjezdice, ubojice oslobođene optužbi i sa statusom domoljubnih dobričina, političari i ekonomski stručnjaci, ratni zločinci i PTSP-ovci. Ali osim tzv. hrvatskog jet-seta, Goran Tribuson veliku pozornost pridaje i tzv. malim ljudima, običnima. Njegovi krimići zrcalo su stvarnosti, citati vremena i to najčešće ironični. „Kao kriminalistički pisac konfrontiran je engleskoj tradiciji (Conan Doyle, Agatha Christie), a pod utjecajem je američke „tvrde škole“, najviše Raymonda Chandlera. Engleski krimići imaju omeđen prostor kretanja i detektiv je džentlmen, a za razliku od njih, u američkim je radnja smještena u nepregledni velegrad, a detektiv ide iz grada u grad i bori se protiv sveopće korupcije.“ (Škreb, 1981: 199).

Romani *Zavirivanje*, *Siva zona*, *Dublja strana zaljeva*, *Noćna smjena*, *Bijesne lisice* i *Gorka čokolada* predstavljaju šest slučajeva policijskog inspektora, a kasnije privatnog istražitelja Nikole Banića. *Zavirivanje* je prvi roman iz tog ciklusa u kojemu je Nikola Banić inspektor u zagrebačkom SUP-u, oženjen je Lidijom s kojom ima kćer Niku, ali im se brak počinje raspadati jer Nikola zbog posla zapostavlja obitelj. U ovom romanu rješava slučaj

³¹ Goran Tribuson, *Zavirivanje*, Književne novine, Beograd, 1985.

³² Goran Tribuson, *Made in USA*, Znanje, Zagreb, 1986.

³³ Goran Tribuson, *Uzvratni susret*, Otokar Keršovani, Opatija, 1986.

³⁴ Goran Tribuson, *Siva zona*, Mladost, Zagreb, 1989.

³⁵ Goran Tribuson, *Dublja strana zaljeva*, Znanje, Zagreb, 1991.

³⁶ Goran Tribuson, *Noćna smjena*, Targa, Zagreb, 1996.

³⁷ Goran Tribuson, *Bijesne lisice*, Školska knjiga, Zagreb, 2000.

³⁸ Goran Tribuson, *Gorka čokolada*, Školska knjiga, Zagreb, 2004.

³⁹ Goran Tribuson, *Kuća u kojoj stanuje vrag*, Znanje, Zagreb, 2006.

⁴⁰ Goran Tribuson, *Divlja plaža*, Znanje, Zagreb, 2008.

ubojstva mlade djevojke Astre, kćeri bogatog građevinskog poduzetnika Oskara Guteše. Otkriva kako je njezin pravi otac Oskarov brat Viktor, a ubio ju je Ladislav Pajn, otac njezinog dečka Borisa jer je smatrao kako je Astra uništila život njegovom sinu i nije bila dovoljno dobra za njega.

Drugi roman iz tog ciklusa je *Siva zona*. Banićev brak se raspao, Lidija je otišla, odvela kćer i udala se za Josipa Tamarina, njihovog zajedničkog školskog kolegu. Njegov život kreće nizbrdo, ne uspijeva se naviknuti na samoću i sve češće poseže za alkoholom. U ovom romanu razotkriva tvrtku ITER i gradilište tvornice Multikem, a s tim i brojne poznate osobe iz javnog života jer saznaje kako je to gradilište odlagalište radioaktivnog otpada.

Treći slučaj Nikole Banića opisan je u romanu *Dublja strana zaljeva*. On napušta policiju i otvara Agenciju za prikupljanje dokaza. Vlatko Kosor od njega traži da pronađe Viktoriju Grubić za koju svi misle da je mrtva jer su ona i muž imali nesreću na brodu. Nikola saznaje kako je Viktorija inscenirala tu nesreću kako bi se domogla dijamanata koje je posjedovao njezin muž.

Noćna smjena četvrti je roman iz tog ciklusa. Valerijan Mandić unajmljuje Nikolu Banića da mu pazi na kćer Maru i pri tome Banić razotkriva gnijezdo novih bogataša i ratnih profitera. S Lidijom se sve više zbližava i počinje shvaćati kako ju još uvijek voli.

Peti roman tog ciklusa je roman *Bijesne lisice*. Krsto Lakota, bogati poduzetnik, Banića želi za svog *security managera*. Njegova žena Bety je oteta i Banić bi trebao sudjelovati u primopredaji ne znajući kako je ona već mrtva, a iza svega toga stoji raskrinkavanje poduzetničkog duha hrvatskih tajkuna.

Šesti slučaj Nikole Banića opisan je u romanu *Gorka čokolada*. Poduzetnik Svilar naručuje od Banića da prati njegovog sina Arna koji mu je ukrao vrijedne crteže poznatog slikara Josipa Račića i pri tome Banić otkriva sve zloće tajkunske Hrvatske suprotstavljene osiromašenima i ogorčenima i svu bahatost i oholost tzv. zlatne mladeži.

Made in U. S. A. jedan je od Tribusonovih romana koji mu je donio afirmaciju i učinio ga jednim od najčitanijih pisaca. Glavni lik je propali odvjetnik Nikola Politeo koji sanja o Americi, a u romanu doživljava čudne anegdote sa strancem našeg porijekla koji je doživio američki san, ali mu se već ogadio. Oni tragaju za Julijanom Klis i ukradenom škrinjom s obiteljskim blagom i kroz tu potragu Tribuson govori o ljudskoj lakovjernosti i lakomislenosti, željama i snovima, slabostima i strastima...

U Tribusonove kriminalističke romane ubraja se i roman *Uzvratni susret* koji govori o nekada perspektivnom boksaču Bruni Tvrđiću koji se nakon tri godine vraća iz zatvora u svoj rodni kvart Teretni kolodvor u kojemu više ništa nije isto. Njegova djevojka Tereza počinila je

samoubojstvo dan prije nego je on završio u zatvoru, ali on ne vjeruje u to i odluči sve istražiti. Saznaje kako je Terezu ubio njegov najbolji prijatelj Karlo uz pomoć Josipa Žganjera, a to su bile dvije osobe kojima je on u životu najviše vjerovao.

Romani *Kuća u kojoj stanuje vrag* i *Divlja plaža* imaju radnju smještenu u bjelovarski kvart Plinara za koji sam Tribuson kaže da je njegov Macondo.⁴¹ *Divlja plaža* je roman koji je slika poslijeratne Hrvatske, a čiji je sastavni dio kriminal i nikako ga se ne može zaobići, a s njim na kraj ne mogu ni sudovi ni policija ni politika. Glavni lik ovog romana je Božo Kralj, poznat kao Žaki, a on radi za Bojnika, bivšeg branitelja koji se bavi švercom oružja. Jednog dana svojim bagerom iskopava tijelo, a kad saznaje da je on bio ljubavnik njegove pokojne žene Janje koja se objesila i kad mu Bojnik ubije najboljeg prijatelja, odluči uzeti pravdu u svoje ruke, ubija druge, ali i sebe i tako osvećuje mrtvog prijatelja i svoju predugu šutnju.

Roman *Kuća u kojoj stanuje vrag* opisuje život „plinaraša“, a sve se vrti oko Robya Flekača koji se u svoj kvart vraća nakon 20 godina koje je proveo u Njemačkoj i sada pokušava organizirati *ultimate fight* u prostorima nekadašnje tvornice čarapa. Galerija likova vrlo je neobična: simpatični i manje simpatični luzeri, sitni dileri, priglupi snagatori, preljubnici, kurve, zatvorenici, ali isto tako i lokalni prevaranti. U ovom romanu događaju se svakave „nezgode“ – umire se i ubija greškom, iskopavaju se kosturi, krađu tajne mape i pada se u grobnice.

5. 1. NASLOV

Naslovi Tribusonovih kriminalističkih romana su indikativni, oni predstavljaju sadržaj, odnosno glavnu bit radnje u samom romanu u nekoliko riječi, u jednoj sintagmi. U svim romanima, osim u romanu *Zavirivanje*, postoji jedna ili više rečenica u kojoj je sadržan naslov romana. Naslov romana-iznimke, koja može potvrditi pravilo, *Zavirivanje* može se objasniti načinom kojim inspektor Nikola Banić prilikom istrage o ubojstvu mlade djevojke Astre Guteše raskrinkava i razotkriva društveno – političku zbilju ranih 80-ih godina, on na svoj način "zaviruje" iza zabranjenih vrata. Roman *Siva zona* poznat je kao ekološki krimić i napisan je pod utjecajem černobilske katastrofe. Nikola Banić istražuje tvrtku ITER i njihovo gradilište tvornice Multikem i saznaje kako je to odlagalište radioaktivnog otpada:

„*Plan SIVA ZONA kodni je naziv za projekt koji se treba realizirati izgradnjom kemijske tvornice Multikem. SIVA ZONA je zapravo operacija odlaganja i pohranjivanja dijela zapadnoevropskog nuklearnog otpada u Jugoslaviji... i to onoga visoke radioaktivnosti...*“⁴²

⁴¹ Macondo je izmišljeni grad koji se spominje u romanu *Sto godina samoće* autora Gabriela Garcie Marqueza. To je mjesto otuđeno od ostatka svijeta i napreduje sve dok ne dođe u kontakt sa svijetom, tada počinje propadati.

⁴² Citirano prema: Goran Tribuson, *Siva zona*, Školska knjiga, Zagreb, 2001., str. 225.

Peti roman iz ciklusa o Nikoli Baniću, *Bijesne lisice*, govori o poduzetniku Krsti Lakoti čija je žena Bety oteta i ubijena, a on Baniću nudi mjesto *security managera*, a iza sebe ima hrpu mutnih tipova od kojih je jedan Siniša Smokovina poznat kao Štriga koji stalno ide u lov na lisice koje se mogu shvatiti kao metafora za hrvatske tajkune i njihov sumnjivi poduzetnički duh kojeg iz dana u dan ima sve više i više:

„-Ah, bio sam malo gore... tamo na rubu šume – objasni mu Štriga prepoznavši radoznalost u njegovim očima. – Stalno se spuštaju dolje prema gradu. Navodno ih je oko 50% zaraženo bjesnoćom.“⁴³

U romanu *Made in U. S. A.* govori se o snovima i željama za boljim životom propalog odvjetnika Nikole Politea, a on taj bolji život vidi u Americi. Susret sa strancem našeg porijekla ipak će mu pokazati kako ni sve što je *made in USA* nije tako savršeno kao što je on mislio i da rastanak s domovinom nije tako jednostavan:

„Da se ne bi mislilo da je savršeno sve što nosi žig *MADE IN U. S. A.*! Evo, i ja sam, na neki način, *MADE IN U. S. A.*, pa mi nedostaje mnogo toga do savršenstva.“⁴⁴

Iz svega ovoga može se vidjeti kako je Goran Tribuson naslovima svojih romana čitateljima vjerno i precizno predočio okosnicu radnje i glavnu misao izrečenu u romanu.

5. 2. POČETAK I ZAVRŠETAK

Pavao Pavličić u knjizi *Sve što znam o krimiću* piše kako se na početku svakog kriminalističkog romana nalazi završetak, jedna priča tu završava, a druga počinje, a isto tako je završetak svakog kriminalističkog romana zapravo početak jer se uspostavlja društveni mir, ravnoteža između dobra i zla, zajednica se nalazi na početku novog razdoblja, junaci i likovi započinju novu životnu priču, a detektiv novi slučaj. Početak i završetak su komplementarni; početak nas krajem uvlači u priču, a završetak nam novim početkom tu priču zaokruži i ispuni smislom.⁴⁵

Svaki od deset kriminalističkih romana Gorana Tribusona započinje opisom, bilo to osobe, vremena ili prostora, a u jednom od tih romana i opisom glazbe. Roman *Zavirivanje* započinje opisom nenasnosne vrućine kolovoškog jutra i Lidijinog pakiranja za put u Opatiju, u *Sivoj zoni* opisan je stan Mateje Gašpar, apsolvence arheologije koja je opljačkana, *Dublja strana zaljeva* počinje opisom Violete Strčić koju Banić prati jer njezin muž sumnja da ga vara:

⁴³ Citirano prema: Goran Tribuson, *Bijesne lisice*, Školska knjiga, Zagreb, 2000. , str. 44.

⁴⁴ Citirano prema: Goran Tribuson, *Made in U.S.A.* , Znanje, Zagreb, 1986. , str. 80.

⁴⁵ Vidi pod 11, str. 162 – 165.

„Bila je visoka, vitka, uspravna držanja, pravilnih i lijepih crta lica, zacijelo podosta mlađa od muža.“⁴⁶

Kao i u romanu *Zavirivanje*, roman *Noćna smjena* počinje opisim kolovoške vrućine, u *Bijesnim lisicama* to je opis glazbe Charlieja Parkera kojeg Banić stalno sluša, a u *Gorkoj čokoladi* opisuje se veliki trgovački centar u kojem Banić ne može odlučiti koje pivo da kupi:

„Bilo je kolovoških 35 stupnjeva u hladu. Ovakva žega već u deset prije podne nije obećavala dobar dan, čak ni u razmjerno dobro zasjenjenom prolazu kinematografa Apolo.“⁴⁷

Nasuprot kolovoškim vrućinama iz romana *Zavirivanje* i *Noćna smjena*, roman *Made in U.S.A.* započinje opisom prosinačke hladnoće i gustog snijega koji je zatrpao Zagreb. U romanu *Uzvratni susret* opisano je zatvorsko dvorište, a romani *Divlja plaža* i *Kuća u kojoj stanuje vrag* započinju opisom kvarta Plinare i velikog spremnika za gradski plin:

„Golemi crni metalni spremnik za gradski plin nije služio više ničemu, ali je još uvijek, kao zaboravljen hrđavi spomenik na 50-e godine, dominirao predgrađem koje se po njemu i danas zove Plinara. Bio je viši od 15 m, opkoljen nesigurnim sustavom vanjskih stubišta, što su se svakoga časa mogla urušiti, a u njemu su, bar kako se pričalo, stanovali psi, a gdjekad i skitnice.“⁴⁸

OPIS	TRIBUSONOV ROMAN
VRIJEME	<i>Zavirivanje</i> – kolovoška vrućina <i>Noćna smjena</i> – kolovoška vrućina <i>Made in USA</i> – prosinačka hladnoća
OSOBA	<i>Dublja strana zaljeva</i> – Violeta Strčić koju Nikola Banić prati po nalogu njezinog muža koji je uvjeren da ga vara
PROSTOR	<i>Siva zona</i> – stan Mateje Gašpar <i>Gorka čokolada</i> – veliki trgovački centar <i>Uzvratni susret</i> – zatvorsko dvorište <i>Divlja plaža</i> – kvart Plinara <i>Kuća u kojoj stanuje vrag</i> – kvart Plinara
GLAZBA	<i>Bijesne lisice</i> – Charlie Parker

Tablica 1. Opisi na početku romana

Iz tih opisa na početku svakog od ovih romana, čitatelj dobiva informacije o radnji koja će uslijediti, informacije o vremenu i mjestu radnje, nekome od likova ili o samom detektivu, njegovoj obitelji, onome što voli ili o onome o čemu razmišlja, a koje će poslužiti za bolje

⁴⁶ Citirano prema: Goran Tribuson, *Dublja strana zaljeva*, Školska knjiga, Zagreb, 2001., str. 5.

⁴⁷ Citirano prema: Goran Tribuson, *Noćna smjena*, Targa, Zagreb, 1996., str. 7.

⁴⁸ Citirano prema: Goran Tribuson, *Kuća u kojoj stanuje vrag*, Znanje, Zagreb, 2006., str. 7.

snalaženje u tekstu. Čitatelj saznaje i kojem društvenom sloju lik pripada ili dobiva naznake o mogućem slučaju kojim će se lik detektiva u romanu baviti.

Za razliku od početka, završetci Tribusonovih kriminalističkih romana nisu opisi nekih vanjskih kategorija. Romani o policijskom inspektoru, a kasnije privatnom istražitelju, Nikoli Baniću imaju kraj posvećen upravo njemu. Čitatelj u posljednjim redcima saznaje o njegovim unutarnjim stanjima i previranjima, sve o njegovim osjećajima, shvaćanjima, razmišljanjima pa i odlukama.

Na kraju romana *Zavirivanje* on odlučuje bojler, koji ne radi i čiji se popravak proteže kroz cijeli taj roman, baciti kroz izlog trgovine koja ga je trebala popraviti i nakon toga osjeća veliko olakšanje. Na kraju *Sive zone* shvaća kako mora ispuniti obećanje dano Niki da će ju odvesti na skijanje jer ako ga prekrši mogao bi izgubiti i nju, kao što je izgubio njezinu majku:

„Danas je propalo nuklearno smetlište, ali neće li već sutra poći nešto još strašnije? Nešto što će cijelu zemlju pretvoriti u veliku, sumornu sivu zomu? Jedino što je mogao u ovom trenutku uraditi bilo je to da sve većoj prljavoj plimi ne doda još i svoje pogaženo obećanje.“⁴⁹

U romanu *Dublja strana zaljeva* Nikolu Banića pozivaju da gostuje u emisiji *Kult ličnosti*, ali on ih odbija da bi na kraju ipak odlučio otići, ali u prvom bloku reklama napušta emisiju i želi što prije zaboraviti sve što mu se u životu dogodilo i što se događa. Shvaća kako je još uvijek zaljubljen u Lidiju, a kad ga je ona na kraju romana *Noćna smjena* poziva k sebi, on ju odbija, dok na kraju romana *Bijesne lisice* uzima pidžamu i četkicu za zube i odlazi prespavati k njoj:

„Možda je konačno došlo vrijeme da se učini i jedna pametna stvar, pomisli, prijeđe ulicu i pritisne zvonce na Lidijinom ulazu, ispod pločice na kojoj je, uostalom, izdržavši sve te duge godine, još uvijek stajalo i njegovo ime.“⁵⁰

Na kraju romana *Gorka čokolada* ide na sastanak s inspektorom Doganom i osjeća kako će ovaj put razgovor s njim prvi put u životu biti ugodan, a odlučuje da bi mogao i pojesti neki kolač s okusom gorke čokolade, Lidijine najdraže:

„Odabrat će neki kojemu je osnova gorka čokolada.“⁵¹

U romanu *Made in U.S.A* glavni junak Nikola Politeo koji sanja o odlasku u Ameriku, shvaća da rastanak s domovinom nije tako jednostavan kao što je mislio i baca avionsku kartu u smeće:

⁴⁹ Vidi pod 42, str. 243.

⁵⁰ Vidi pod 47, str. 334.

⁵¹ Citirano prema: Goran Tribuon, *Gorka čokolada*, Školska knjiga, Zagreb, 2004., str. 358.

„Ispijajući hladni dog's nose, Politeo najednom shvati da je big divorce definitivno propao, da je bark, koji je tako nevoljko sklopio s domovinom, bar za njega trajan i neopoziv.“⁵²

Bruno Tvrđić, glavni lik romana *Uzvratni susret* ipak shvaća kako mu nije mjesto u njegovom rodnom kvartu poznatom kao Teretni kolodvor i nakon što autom pregazi najboljeg prijatelja Karla koji ga je iznevjerio, sam se predaje u zatvor iz kojeg je na početku romana izašao. Romani *Divlja plaža* i *Kuća u kojoj stanuje vrug* imaju pomalo fantastičan kraj. Na kraju *Divlje plaže*, Žakiju koji se kao dječak bojava Baukača⁵³, on se priviđa u liku malog dječaka na obali Šljunčare i Žaki se trudi ostati pri svijesti kako bi ga napokon mogao vidjeti, a na kraju romana *Kuća u kojoj stanuje vrug*, lokalni luda Cimbo doživljava susret bliske vrste s inačicom raja:

„Sitni dječji koraci što su mu se približavali bili su tu nadomak, gotovo da je vidio onoga čije su ih cipelice proizvele i on pomisli kako će, eto, konačno, imati priliku vidjeti kako izgleda Baukač, naravno, ukoliko prije toga ne izgubi svijest. Trudio se izdržati, morao je biti čvrst i hrabar, jer ovo je ipak *Divlja plaža*, a ne neko mjesto za parfimirane folirante, gmizavce i mlakonje.“⁵⁴

„Cimbi, izgubljenom noćnom duhu koji luta, sred tog izmišljenog rajskog savršenstva padne na pamet možda prva lucidna pomisao, pomisao kako je sav taj fantazmagorični sklad jednostavno lijep do gađenja.“⁵⁵

Iz sličnosti i razlika u završetcima kriminalističkih romana Gorana Tribusona može se pratiti svojevrsno psihološko sazrijevanje glavnoga lika, istražitelja koji radeći svoj posao shvaća i neke stvari o svome životu. Tako Nikola Banić shvaća da ne smije iznevjeriti svoju kćer kao što je iznevjerio ženu ili shvaća da još uvijek voli Lidiju. Nikola Politeo shvaća da ne može napustiti domovinu, a Bruno Tvrđić da mu je bolje u zatvoru nego u rodnom kvartu. Da je rodni kraj nešto uz čega smo čvrsto vezani, bilo to dobrim ili lošim uspomnama, vidimo i na kraju romana *Divlja plaža*, gdje Žaki umire na obali Šljunčare koja je bila njegovo radno mjesto, ali i na kraju romana *Kuća u kojoj stanuje vrug* kada Cimbo umjesto na kolodvor, kako bi otišao s Plinare, odlazi u šumu i tamo mu se priviđa raj.

⁵² Vidi pod 44, str. 280.

⁵³ Baukač je nespretno i simpatično, bojažljivo i pitomo biće, duh iz ormara koji utjelovljuje sve dječje strahove.

⁵⁴ Citirano prema: Goran Tribuson, *Divlja plaža*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2008., str. 189. – 190.

⁵⁵ Vidi pod 48, str. 178.

5. 3. PRIKAZ ZBILJE

Jagna Pogačnik u knjizi *Proza poslije FAK-a* piše kako Goran Tribuson svojim kriminalističkim romanima pažljivo rekonstruira društveni ambijent komunističke i postkomunističke Hrvatske. Oni su duboko uronjeni u hrvatsku zbilju sa snažnim senzibilitetom za njezine socijalne nijanse.⁵⁶ S jedne strane prikazana je tajkunska Hrvatska, njezina bahatost i oholost nasuprot bijedi i ogorčenosti siromašne Hrvatske. Socijalna bijeda upravo je ona presudna činjenica pomoću koje kriminal regrutira svoje najbolje podanike. Tribuson u svojim kriminalističkim romanima sučeljava društvo i pojedinca; u društvu postoji zločin i ono ga prihvaća kao činjenicu, a pojedinac tu činjenicu osuđuje. Svi njegovi krimići događaju se u sadašnjosti jer prošlost i krimić, kako Pavličić navodi u svojoj knjizi *Sve što znam o krimiću*, ne idu zajedno. Prošlost je idilična, a nečemu takvom u krimiću nema mjesta i u to vrijeme vladalo je drukčije poimanje pravde, a zločin je imao drukčiji status nego danas.⁵⁷

U romanu *Zavirivanje* prikazana je društveno – politička zbilja ranih 80-ih kada se neprimjetno počinje urušavati Jugoslavija. Roman *Siva zona* govori o sofisticiranom kriminalu, mitu, korupciji, pranju novca, utaji poreza, proizvodnji oružja, a sve to pokrivaju brojni političari. *Dublja strana zaljeva* predstavlja 90-e i raspad komunizma, pojavu novogovora, ulice dobivaju nove nazive i javlja se veliko domoljublje, a u *Bijesnim lisicama* prikazan je kraj 90-ih i raskrinkavanje poduzetničkog duha hrvatskih tajkuna, žuti mediji preplavljuju javnost, puni su preljuba, prevara, osveta i pedofilije. U romanu *Noćna smjena* prati se radnja koja se događa nakon vojno–redarstvene akcije „Oluja“ kada se javljaju novi bogataši i ratni profiteri koji podižu velebna zdanja poslovnih rajeva. *Gorka čokolada* slika je Hrvatske u 2003. godini i prikazuje tajkunsku Hrvatsku nasuprot one siromašne. Novine su pune političkih prijevara, atentata i bombaša samoubojica.

Made in U.S.A. i *Uzvratni susret* romani su smješteni na kraj 80-ih godina, kao i roman *Zavirivanje*, kada nemir sve više jača, vidljive su naznake nezadovoljstva, dolazak demokracije pa i rata, a i sve je veća privatizacija. Roman *Divlja plaža* slika je Hrvatske danas, poslijeratne Hrvatske koja je puna tzv. branitelja i dobročinitelja i gdje kriminal postaje stvar koja se ne da tako lako zaobići, a s njim na kraj ne mogu ni policija ni sudovi ni politika. Ista takva Hrvatska prikazana je i u romanu *Kuća u kojoj stanuje vrag*. Dvije su suprotne slike svijeta, hrvatske stvarnosti koju u svojim kriminalističkim romanima prikazuje Goran Tribuson. S jedne strane postoje oni koji pripadaju skoro pa dnu, luzeri, dileri, snagatori, kurve, zatvorenici, a s druge bogati poduzetnici koji su prevaranti i lopovi i svi oni smješteni su u jedan periferni kvart.

⁵⁶ Vidi više u: Jagna Pogačnik, *Proza poslije FAK-a*, Profil, Zagreb, 2006. , str. 334 – 336.

⁵⁷ Vidi pod 11, str. 100.

5. 4. PRIPOVJEDAČ

Pavao Pavličić u knjizi *Sve što znam o krimiću* govori kako pripovjedač u kriminalističkom romanu može imati dvije pozicije. Prva je pozicija doktora Watsona⁵⁸ i takav je pripovjedač promatrač, on izvještava o vanjskoj strani zbivanja, a u središtu takvog romana je lik detektiva. Takav roman čitatelja stavlja u pasivnu poziciju jer detektiv objašnjava što zbivanja znače i sve se pripovijeda unatrag. Druga pozicija je pozicija Philipa Marlowea⁵⁹ i takav pripovjedač pripovijeda u prvom licu. Taj roman u središte stavlja slučaj i čitatelja tjera da bude aktivan jer se priča zbiva sada.⁶⁰

Dva romana Gorana Tribusona pisana su iz pozicije pripovjedača konstruiranog prema tipu Philipa Marlowea - *Zavirivanje* i *Uzvratni susret*. U romanu *Zavirivanje* pripovjedač je policijski inspektor Nikola Banić koji istražuje slučaj ubojstva mlade djevojke Astre Guteše. Sve što saznaje o njezinom ubojstvu, on saznaje iz razgovora s članovima njezine obitelji i njezinim prijateljima, jako malo kopa po prošlosti i sve se u romanu događa upravo sada. Bruno Tvrđić pripovjedač je u romanu *Uzvratni susret*. Njegova djevojka Tereza počinila je samoubojstvo, ali je njemu to jako sumnjivo pa odluči sve istražiti. Isto kao i Nikola Banić razgovara s njezinim kolegama s posla i sa susjedima i kako netko biva upleten, slijedi ga i prati kako bi otkrio i povezo sve činjenice:

„Okrenuo sam se prema zidu, praveći se da spavam. Pretpostavljao sam da me neće buditi te da ću tako izbjeći neugodan rastanak.“⁶¹

„Stražar je zaobilazio mlake u neravnom asfaltu, dok sam ja grubo šljackao po vodi, prskajući po njegovim sivoplavim nogavicama.“⁶²

Iz ova se dva citata vidi kako je u romanima *Zavirivanje* i *Uzvratni susret* pripovijedanje u prvom licu, dok su ostali romani: *Siva zona*, *Dublja strana zaljeva*, *Noćna smjena*, *Bijesne lisice*, *Gorka čokolada*, *Made in U.S.A.*, *Divlja plaža* i *Kuća u kojoj stanuje vrag* pisani u trećem licu, dakle iz pozicije doktora Watsona. U tim romanima pripovijeda se unatrag jer se istražuje prošlost slučaja ili žrtve. Detektiv ili istražitelj posjećuje ljude s kojima je žrtva u svojoj prošlosti bila na neki način povezana i tako saznaje sve potrebne činjenice za razrješenje svog slučaja. Tako npr. u romanu *Dublja strana zaljeva* Nikola Banić odlazi razgovarati s Emilijom Grubić, tetom Viktorije Grubić koju bi trebao pronaći i saznaje kako je njezina sestra njoj jako slična, ali

⁵⁸ Doktor Watson pomoćnik je detektiva Sherlocka Holmesa, lika kojeg je stvorio Arthur Conan Doyle.

⁵⁹ Philip Marlowe je lik detektiva kojeg je stvorio Raymon Chandler; čestit, sentimental, ciničan, osamljen, neurotičan, ima malo prijatelja i sluša klasičnu glazbu.

⁶⁰ Vidi pod 11, str. 57 – 61.

⁶¹ Citirano prema: Goran Tribuson, *Zavirivanje*, Školska knjiga, Zagreb, 2000., str. 5.

⁶² Citirano prema: Goran Tribuson, *Uzvratni susret*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2001., str. 7.

ona se nalazi u Argentini u samostanu i da je osoba koja je došla na Lošinj i njemu se predstavila kao Neli, ustvari Viktorija, a u romanu *Made in U.S.A.* u potrazi za Julijanom Klis, Nikola Politeo i Leo Wolf odlaze razgovarati s njezinim bivšim muževima, Ljudevitom Lukačekom i Gojkom Podnarom i saznaju kako su i jedan i drugi bili u zatvoru jer ih je Julijana nagovorila da provale u stan u kojemu je ona sakrila kutiju s obiteljskim blagom.

*„Inspektor Nikola Banić pogledao je kroz prozor svog ureda i primijetio da su kroz gustu maglu počele propadati sitne pahuljice snijega.“*⁶³

*„Banić šutke ustane, okrene se i otvori slavinu iznad lavaboa što je bio postavljen iza njegovog radnog stola.“*⁶⁴

*„Bilo je oko deset uvečer kada je Nikola Politeo skinuo s jeftinog gramofona domaće proizvodnje Berliozovu Fantastičnu simfoniju u izvedbi Bostonske filharmonije...“*⁶⁵

*„Za upravljačem žutog Komatsu bagera „točkaša“, sa zahvatnom žlicom, ili takozvanim grajferom, sjedi Božo Kralj, kome na Plinari jedva da i znaju pravo ime i prezime, jer ga svi zovu Žaki.“*⁶⁶

5. 5. VRIJEME

Pavličić u knjizi *Sve što znam o krimiću* govori da se radnja u kriminalističkom romanu zbiva u vrlo kratkom vremenu; njegovi junaci ne stare jer nemaju kada. U svim kriminalističkim romanima imamo sličnu situaciju: dogodi se zločin, počinje istraga i ta istraga se onda opisuje iz minute u minutu, iz dana u dan, a tih dana nikada nema mnogo, najviše nekoliko tjedana, a sasvim rijetko i koji mjesec. Kriminalistički roman kao žanr ima osobit odnos prema vremenu, njemu kao da protok vremena smeta i potrebno mu je da svi događaji budu vremenski zbijeni i bliski jedni drugima. Svemu tome jedini uzrok nije želja da se stvori napetost i zadrži čitateljeva pažnja na taj način, nego tu postoje i još neki dublji razlozi. Istraga se obično vodi tako da se ispituju svjedoci i prikupljaju dokazi, a to se ne može protegnuti na veliki vremenski raspon jer sjećanja svjedoka moraju biti živa, a materijalni tragovi svježi. Vrijeme mora biti kratko i kako bi likovi bili uvjerljivi jer kad bi istražitelj istragu vodio duže vrijeme čitatelj bi dobio dojam da je on ili šeprtlja ili manijak ili šmokljan.⁶⁷

⁶³ Vidi pod 42, str. 16.

⁶⁴ Vidi pod 47, str. 7.

⁶⁵ Vidi pod 44, str. 7.

⁶⁶ Vidi pod 54, str. 8.

⁶⁷ Vidi pod 11, str. 29 – 33.

U nekim romanima Gorana Tribusona spominje se točan datum i godina radnje, a u nekim se spominju važni događaji i činjenice pa čitatelj iz toga može zaključiti o kojemu se vremenu radi.

Roman *Zavirivanje* čitatelju pruža konkretnu informaciju da se radi o mjesecu kolovozu, a navodi se podatak kako likovi romana prate Olimpijadu u Los Angelesu po čemu čitatelj zaključuje da se radi o 1984. godini. Prva Olimpijada u Los Angelesu bila je 1932. godine, ali radnja romana nije smještena u tu godinu jer se Tribusonovi romani događaju upravo sada, a roman *Zavirivanje* objavljen je 1985. godine:

„Kolovosko jutro bilo je neobično svježe i prohladan zrak lagano je strujao kroz poluotvoren prozor, njišući lake bijele zavjese.“

„Olimpijada u LA bila je u punom jeku, tako da su Spotske bile idealno štivo za ovu pasju vrućinu.“⁶⁸

Vrijeme radnje u romanu *Noćna smjena* čitatelj saznaje iz činjenice da se spominje vojno–redarstvena akcija „Oluja“ i oslobađanje Benkovca, Drniša i Gline, a to je kolovoz 1995. godine:

„Vozio je dobro osvijetljenom Zvonimirovom ulicom prema centru i grad mu je, pun neona i zastava izvyješanih zbog munjevite pobjede u akciji „Oluja“ djelovao nekako svečano i prisno.“⁶⁹

Radnja romana *Made in U.S.A.* događa se u prosincu 1984. godine. Čitatelj to saznaje iz činjenice da stranac koji posjećuje Nikolu Politea ima 53 godine, a rođen je 1931. , a da se radi o prosincu navodi se na samom početku romana gdje se opisuje prosinačka hladnoća i snijeg koji je zapadao:

„Neznanac je stajao dolje na pločniku ispred kuće i strpljivo podnosio prosinačku hladnoću i snijeg koji mu je dobrano zabijelio kapu i ramena.“

„Njegov nesvakidašnji gost zvao se Leo Wolf, imao je ravno pedeset tri godine i bio je američki građanin trenutno nastanjen u New Yorku.“

„Inače, Leo Wolf bio je rođen 1931. godine u Zagrebu, kao sin zagrebačkog tvorničara Noe Wolfa.“

„Zagrebačka zima 1984. bila je nezapamćeno surova, snježna i hladna.“⁷⁰

Radnja romana *Kuća u kojoj stanuje vrag* smještena je u jesen 2005. godine. Da se radi o jeseni čitatelj saznaje iz samog romana, a da je 2005. godina iz činjenice da je Cimbo, lokalni

⁶⁸ Vidi pod 61, str. 5 i 17.

⁶⁹ Vidi pod 47, str. 7 i 17.

⁷⁰ Vidi pod 44, str. 7, 21, 22 i 66.

luda, rođen one godine kada su Rolling Stonesi objavili Satisfaction, a to je 1965. godina i na početku romana spominje se kako Cimbo sada ima 40 godina:

„*Padala je sitna, ali gusta kiša, sasvim uobičajena za ovaj dio jeseni, tako da su Cimbov jeftin baloner i vunena kapica s pufnom bili sasvim mokri.*“

„*Cimbo je bio živahna, okrugla četrdesetogodišnja loptica, uvijek s pletenom kapom s takozvanim coflekom na glavi.*“

„*Cimbo je rođen one godine kada su Rolling Stonesi objavili Satisfaction, što je volio ponavljati kao živopisan biografski podatak, premda mu ta pjesma, kao i ostale, nije značila baš ništa.*“⁷¹

5. 6. PROSTOR

Kako o vremenu, tako i o prostoru u kriminalističkom romanu piše Pavao Pavličić u knjizi *Sve što znam o krimiću*. Prostor je ograničen, kako brojem stranica samog romana tako i radijusom kretanja. Obavezna je priča sa zagonetkom koja stvara napetost, a napetost se kod čitatelja ne može održati previše dugo. Radnja kriminalističkog romana najčešće se događa na jednom mjestu iako junaci ponekad putuju radi prikupljanja dokaza, ali se uvijek vraćaju jer se pokazuje da se sve što je za priču važno odigralo na vrlo malom prostoru.⁷²

U Tribusonovim krimićima u kojima je lik istražitelja Nikole Banića, radnja je smještena u Zagreb, ali u svakom romanu osim *Sive zone*, on putuje negdje izvan grada jer to slučaj kojim se bavi od njega zahtijeva. U romanu *Zavirivanje* Teu, prijateljicu ubijene Astre Guteše, vozi u Samobor jer jedino na taj način može porazgovarati s njom i saznati nešto više o životu Astre Guteše prije nego je ubijena:

„*Otpustio sam potom kočnicu i polako skrenuo. Samobor je bio tu, nadomak. Imali smo još vrlo malo vremena.*“⁷³

Dublja strana zaljeva je roman čiji slučaj Nikolu Banića vodi na Lošinj i otočić Unije gdje se dogodila brodska nesreća u kojoj su navodno poginuli njemački turisti, a njemu je to sve sumnjivo pa odluči detaljno istražiti cijelu stvar. Na putu za Lošinj zastaje i u Rijeci, a jedan tijek zbivanja ga vodi i u Samobor:

„*Izašavši iz zaljeva u kojemu se smjestio Mali Lošinj, gazda je usmjerio brodicu prema skupini otoka, među kojima su se nalazile i Unije.*“

⁷¹ Vidi pod 48, str. 24, 12 i 162 – 163.

⁷² Vidi pod 11, str. 25- 29.

⁷³ Vidi pod 61, str. 156.

„Rijeka, taj grad koji je toliko volio zato što je u svoju zavodljivu arhitekturu srednjoeuropske luke znao upiti sav onaj tipični nered i neizvjesnost lučkog grada, bila je sva iskićena božićnim uresima... „⁷⁴

U romanu *Gorka čokolada*, istraga Nikolu Banića vodi i izvan granica Hrvatske, u Sloveniju. Tamo slijedi Arna, sina Roberta Svilara, koji je svome ocu ukrao vrijedne crteže i sada ih želi preprodati:

„Kad se konačno uspio izdvojiti iz dugačke kolone navijačkih automobila koja se razmjerno sporo kretala prema Ljubljani radi nekog strašno važnog športskog okršaja i skrenuti na cestu što je vodila do obližnjeg Kelerova izletišta koje se reklamiralo kao „motel, pivovarna in pivnica“, Banić je razmjerno brzo uspio uočiti razliku između onoga što se nudilo u turističkoj brošuri i visoke katnice s kolonadama, postavljene uza sam rub bjelogorične šume.“⁷⁵

Nakon što u mjestima u koja ga slučaj odvede prikupi potrebne dokaze i obavi razgovore s ljudima za koje misli da mu mogu pomoći u razrješenju slučaja, Nikola Banić vraća se u Zagreb, u svoj mali stan u koji se preselio nakon rastave s Lidijom i gdje se još uvijek ne može naviknuti na samoću.

Made in U.S.A. je roman u kojemu Nikola Politeo strancu našeg porijekla pomaže promaći Julijanu Klis. Radnja je i ovom romanu, kao i u romanima o Nikoli Baniću, smještena u Zagreb, ali tragovi njih dvojicu vode u Rijeku gdje je Julijanina teta, zatim u Crikvenicu gdje se nalazi Julijanin prvi bivši muž pa u Bjelovar gdje je drugi, u Varaždin gdje je Julijanina sestra, u Vukovar gdje je Božo Lukaček, brat od prvog muža Julijane Klis, a na kraju romana njih dvojica odlaze u Čatež, a iz Čateža u Ljubljanu na aerodrom:

„Kad su izašli iz malog tunela, zabijeljela se pod njima Rijeka, vjerojatno i sama začuđena snijegom koji je ovdje jako rijetko padao.“

„Pojevši jedva polovinu obroka, sjeli su u kola, natankirali rezervoar i krenuli prema Crikvenici.“

„Istog dopodneva klizili su lagano nesigurnom cestom prema Bjelovaru.“

„Pola sata kasnije izašli su iz taksija koji je stao ispred mosta, na onom mjestu gdje se Vuka ulijeva u Dunav.“

⁷⁴ Vidi pod 46, str. 103 i 183.

⁷⁵ Vidi pod 51, str. 139.

„Nešto kasnije, kad su ušli u Čatež, počeo je tražiti pogodno i neupadljivo mjesto gdje bi mogao zavesti kola i ostaviti ih.“⁷⁶

Romani *Divlja plaža* i *Kuća u kojoj stanuje vrag* imaju radnju smještenu u bjelovarski kvart Plinara. U ta dva romana junaci i protagonisti ne napuštaju svoj periferni kvart za koji ih vežu brojne uspomene, kako dobre tako i loše:

„U ovoj se četvrti nekoć davno nalazio veliki crni metalni spremnik za gradski plin, koji je dominirao okolnim zgradama. U šezdesetima je srušen te je kao spomen na nj ostao naziv kvarta, naziv kome oni mlađi nisu znali pravi razlog.“⁷⁷

5. 7. OPIS

U kriminalističkom romanu nema mjesta dugim opisima, esejiziranju i psihologiziranju. Opis u kriminalističkom romanu služi pripovijedanju priče i uvijek sadrži neki element važan za istragu koja se u priči vodi; nešto što je istražitelj u ambijentu zapazio, poslije će mu poslužiti da izvede zaključak i odgonetne misterij. Kad čitamo opis u kriminalističkom romanu, čitamo ga sa sviješću da je sve sumnjivo i da sve može biti važno.⁷⁸

U Tribusonovim romanima opisi su sažeti i jasni, upoznaju nas s junacima romana i okolinom iz koje ti junaci potječu. Junaci su opisani sažeto i kratko, u svega nekoliko riječi o njihovom izgledu ili karakteru, npr. opis Ljudevita Lukačeka u romanu *Made in USA*:

„Imao je posve blijedo i izmučeno lice, tanke koščate ruke i izbočen grudni koš, koji se jasno ocrtavao ispod prugastog džempera.“⁷⁹

Iz tih opisa može se zaključiti kako Tribuson u svojim kriminalističkim romanima možda ne daje tako veliku pozornost likovima koliku pozornost pridaje okolini u kojoj oni žive i kojoj su izloženi jer se iz tih opisa saznaje sve o njihovom društvenom statusu, uvjetima u kojima žive i stvarima kojima se u životu bave. S jedne strane imamo opise eksterijera koji prikazuju velebne kuće nalik na raskošne vile i dvorce ili jad i bijedu perifernih kvartova i njihovih stanovnika, a s druge strane nalaze se opisi interijera iz kojih se vidi to isto. Tim opisima Tribuson suprotstavlja svijet bogataša i tajkuna svijetu običnih malih ljudi. Tako je u romanu *Uzvratni susret* opisan kvart Teretni kolodvor:

⁷⁶ Vidi pod 44, str. 43, 51, 68, 168 i 262.

⁷⁷ Vidi pod 54, str. 6.

⁷⁸ Vidi pod 11, str. 33 – 37.

⁷⁹ Vidi pod 44, str. 5.

„Tamo naprijed, iza svih onih brežuljaka, livada i šuma, čekao me Teretni kolodvor, moja tmurna, prljava, zadimljena domovina, puna sivila, čađe i tužnih, otegnutih krikova lokomotiva.“⁸⁰,

a nasuprot opisu tog tmurnog i prljavog kvarta nalazi se opis unutrašnjosti kuće Valerijana Mandića, bogatog klijenta Nikole Banića u romanu *Noćna smjena*:

„Unutrašnjost kuće, bolje reći – dvorca, bila je izložba skorojevičkog neukusa i kiča. Uza zidove prostranog predvorja kočili su se konfekcijski antički kipovi, slike su zacijelo bile preuzetno amatersko nedjelo raznih anonimusa. Tepisi su pripadali raznim stilovima.“⁸¹

5. 8. ZAGONETKA

Stanko Lasić u *Poetici o kriminalističkom romanu* piše kako se radnja kriminalističkog romana odvija u znaku jednog osnovnog simbola, a to je simbol enigme, zagonetke. Ona je osnovni princip romaneskne strukture, a njezine glavne odrednice su nasilna, zagonetna smrt, zločin i strah. Ona mora imati nešto teško i presudno što će radnju koja bježi naprijed zaustaviti i vratiti natrag. Kriminalistička enigma znači da je stvorena zločinačka situacija u kojoj se radi o ljudskom životu, ona implicira tajnu iza koje se nalazi skriven zločin, a taj zločin narušava ravnotežu i izaziva strah.⁸² Zagonetka je uvijek stupnjevana; prva postavljena zagonetka inducira drugu, druga treću itd. Tako i u svakom kriminalističkom romanu Gorana Tribusona postoji nekoliko zagonetki, jedna od njih je temeljna, a ostale su sporedne koje proizlaze iz temeljne.

ROMAN	TEMELJNA ENIGMA	SPOREDNE ENIGME
<i>Zavirivanje</i>	Tko je ubio Astru?	Zašto je Oskara Gutešu napustila žena? Zašto je Boris Pajn uništio slike Zorana Simića? Tko je ženska osoba s kojom se Astra tu večer kad je ubijena trebala sastati? Tko se krije iza nadimka Modigliani i tko ga je ubio?
<i>Siva zona</i>	Što je SIVA ZONA?	Tko je drugi mrtvac pronađen u Aleji Bologne? Zašto je Mateja opljačkana? Gdje je nestao Siniša Kostelac i videokaseta?
<i>Dublja strana zaljeva</i>	Tko je ubio Rudigera Hagena?	Gdje je Viktorija Grubić? Što su Nijemci tražili po olupini jahte? Je li Neli, ustvari, Viktorija?

⁸⁰ Vidi pod 62, str. 12.

⁸¹ Vidi pod 47, str. 22.

⁸² Vidi pod 17, str. 57 - 64.

<i>Noćna smjena</i>	Tko je Mogul?	Tko je autor prijetećih pisama koje dobiva Valerijan Mandić? Tko je muškarac koji ide s Marom Mandić u Rijeku pa na Cres? Tko je Princ? Je li Mara stvarno mrtva ili je ta nesreća inscenirana?
<i>Bijesne lisice</i>	Tko je ubio Bety Lakotu?	Čije je tijelo bilo u autu koji je dignut u zrak ispred zgrade Lucky Holdinga? Tko je Betyin ljubavnik?
<i>Gorka čokolada</i>	Gdje je nestao Arno Svilar?	Je li pljačka i smrt prve žene Roberta Svilara namještena? Tko je ženska osoba koja je s Arnom išla u Sloveniju?
<i>Made in USA</i>	Tko je ubio Julijanu Klis?	Tko je zapravo neznanac pod prozorom Nikole Politea i zašto traži Julijanu Klis? Zašto svi muževi Julijane Klis odlaze u zatvor? Gdje je nestao doktor Zoltan Nagy?
<i>Uzvratni susret</i>	Tko je ubio Terezu?	Tko je ljubavnica dr. Švabića? Za koga je Tereza krala sedative? Tko je Brunu htio pregaziti autom?
<i>Divlja plaža</i>	Što Bojnik prevozi preko granice?	Čije tijelo Božo Kralj pronalazi na Divljoj plaži? Zašto se njegova žena Janja objesila? Je li Sonja bila eskortna djevojka? Tko je ubio Cimbu?
<i>Kuća u kojoj stanuje vrag</i>	Gdje je nestala žena profesora Labode?	Zašto je Roby Flekač otišao iz rodnog mjesta? Je li Cimbo Robyjev i Delonov brat?

Tablica 2. Temeljna i sporedne enigme u Tribusonovim romanima

Detektiv/istražitelj sve te zagonetke rješava razgovorom s ljudima koji su povezani sa žrtvom i slučajem i istraživanjem činjenica i okolnosti u kojima se zločin dogodio. U nekim od tih Tribusonovih romana postoji i tzv. egzistencijalna zagonetka. Jedan od njih je roman *Made in U. S. A.* u kojemu Nikola Politeo traga za svojim identitetom i čitatelj se pita hoće li on prihvatiti ponudu i odseliti se u Ameriku ili ostati u svojoj zemlji, a na kraju romana saznaje da on dere avionsku kartu i shvaća kako ne može tako lako ostaviti svoju domovinu kao što je to mislio.

5. 9. LIK DETEKTIVA/ISTRAŽITELJA

Zdenko Škreb u svojoj knjizi *Književnost i povijesni svijet* navodi kako se kao detektiv u kriminalističkom romanu može pojaviti privatni detektiv, član policije ili obični čovjek. U kriminalističkim romanima svjetske književnosti detektiv je uvijek aristokrat, bogati besposličar,

ali kako kod nas nema aristokrata, pisci se odlučuju da čitatelju ponude detektiva koji je običan, mali čovjek.⁸³ Pavličić nadalje navodi kako su kvalitete detektiva snaga i pamet koje su mu potrebne za borbu i da razmrsi zagonetku, a osobine koje jedan detektiv ne bi trebao imati su plašljivost, iskompleksiranost, obuzetost obiteljskim problemima, osamljenost, pobožnost i smisao za humor.⁸⁴ Kod lika detektiva toliko je izražena jedna osobina da ih to dovodi do čudaštva, a osim toga oni mogu biti neobični fizički (Poirot, Nero Wolfe), po ponašanju (Holmes, Mike Hammer) ili egzistencijalni osobenjaci (Philip Marlowe).⁸⁵

Nikola Banić je detektiv u romanima *Zavirivanje*, *Siva zona*, *Dublja strana zaljeva*, *Noćna smjena*, *Bijesne lisice* i *Gorka čokolada*. Početkom 70-ih godina počinje karijeru kao inspektor u policiji i tamo provodi 20-ak godina. Bio je izraziti individualist i nikada nije vjerovao u kolektivni istraživački rad, a kolege su mu spočitavali da je enigmat. Sredinom 1990., nakon prvih višestranačkih demokratskih izbora u Hrvatskoj, napušta policiju i otvara privatnu agenciju. Tada ga napušta i žena Lidija i sa sobom vodi njihovu kćer Niku i udaje se za Josipa Tamarina, zajedničkog školskog kolegu. Nikola je još uvijek zaljubljen u nju, ali to ne želi priznati ni sam sebi. Čangrizav je, tvrdoglav, uporan, puši Marlboro, pije pivo i sluša jazz. Veliki je zaljubljenik u glazbu Charlieja Parkera i Cheta Bakera.⁸⁶ On radi polako i strpljivo znajući da se s vremenom uspostavlja logika i među prividno nespojivim činjenicama, a njegova istraga počiva na tri načela: istina, logika i moral. Razočaran je korupcijom, nepotizmom, propašću moralnih vrijednosti hrvatskog društva i ima slične probleme kao mnogi od nas; opterećen je egzistencijalnim brigama, ne može naći svoje mjesto u društvu i u financijskim je neprilikama. Ima puno prijatelja i poznanika koji mu i ne znajući pomažu u istragama, a jedan od njih je i kinooperater Pako koji je šutljiv, nenametljiv i upravo se to Baniću sviđa. On u svojim istragama otkriva zločin, prijevaru, licemjerje i basnoslovno bogatstvo na jednoj strani i ponižavajuće siromaštvo na drugoj. Ta njegova otkrića citati su našeg vremena u kojem „kilogram mišića vrijedi više od kilograma mozga“:

⁸³ Vidi pod 10.

⁸⁴ Vidi pod 11., str. 55.

⁸⁵ Hercule Poirot je detektiv Agathe Christie, koji je prvo bio policajac, a za vrijeme Prvog svjetskog rata postaje privatni detektiv, poznat po svom niskom rastu i brčićima. Nero Wolfe privatni je detektiv književnika Rexa Stouta. Sherlock Holmes je detektiv Arthura Conana Doylea koji je precizan i metodičan u istragama, a u privatnom životu mu vlada nered, ovisnik je o kokainu i morfiju, ima razdoblja neobuzdane energije s jedne strane, a s druge strane razdoblja potpune melankolije. Mike Hammer detektiv je Mickeyja Spillanea, nasilan, brutalan, patriot i antikomunist. Philip Marlowe, vidi pod 59.

⁸⁶ Charlie Parker (1920. – 1955.) američki je jazz saksofonist i skladatelj, ovisnik o alkoholu i heroinu koji umire od upale pluća i krvarenja čira nastalog od alkohola i droge. Chet Baker (1929. – 1988.) američki je jazz trubač, pjevač i vođa orkestra.

„Te se jeseni rastavio od žene i nakon petnaestak godina zajedničkog života spakirao stvari i preselio u mali stan u Kosirnikovoj ulici.“⁸⁷

„I odjednom primijeti da mu je nekako neugodno, da krivi sebe što je njihov brak propao, učini mu se da nešto mora kazati, popraviti niz zabluda i ispričati se, ali ipak ne uradi ništa nego samo zapali Marlboro.“⁸⁸

Kao lik istražitelja u romanu *Made in U.S.A.* pojavljuje se propali odvjetnik Nikola Politeo, koji uz pomoć stranca, Lea Wolfa, za kojega kasnije saznaje da mu je pravo ime Leon Nagy, traži Julijanu Klis. Nikola Politeo sanja o Americi kao o zemlji savršenstva, želi, kako on sam kaže, raskinuti brak sa svojom domovinom, ali na kraju shvaća kako to nije tako jednostavno. Veliki je filmofil, sve što doživljava prisposobljuje scenama iz filmova. Ima četrdeset i dvije godine, neurotičan je, nestaložen, hipohondar, pehist, u sukobu sa samim sobom, režimom i okolinom. Nema stalno zanimanje ni stalnu zaradu, povremeno se bavi prevodjenjem s engleskog. Nema prijatelje, a susjede ne pozdravlja. Kada mu se na vratima pojavi stranac i zatraži od njega da pronađu Julijanu Klis i staro obiteljsko blago, a zauzvrat mu ponudi mogućnost za ostvarenjem sna i odlazak u Ameriku, počinje vjerovati u bolji život, ali provodeći vrijeme sa strancem shvaća kako nije sve što je *made in u.s.a.* tako savršeno kao što se čini:

„Nikola Politeo bio je rođeni pehist, jedan je od onih kojima kruh namazan maslacem redovito pada na nepovoljnu stranu.“

„Susjede jedva da je i pozdravljao, prijatelje je pozaboravljao, a posljednju stalnu djevojku, koja je pet godina relativno strpljivo čekala da je zaprosi, izgubio je prije tri godine.“⁸⁹

U romanu *Uzvatni susret* istražitelj je boksač Bruno Tvrdić koji se nakon tri godine vraća iz zatvora u svoj kvart poznat kao Teretni kolodvor gdje je sve tmurno, prljavo, zadimljeno, puno sivila i čađe, kako sam kvart, tako i život u njemu. Njegova djevojka Tereza počinila je samoubojstvo, ali je njemu sve to sumnjivo i odlučuje istražiti sve činjenice. U zatvoru je bio jer je pijan ukrao autobus i pri tome ozlijedio tri osobe, a to se dogodilo tu noć kad je Tereza počinila samoubojstvo. Tri godine krivio je sebe za to jer su se taj dan posvađali, a kad saznaje da su to učinile dvije osobe kojima je najviše vjerovao, njegov najbolji prijatelj Karlo i stari Josip Žganjer, Žganjera ubija, a Karlo bježi s Teretnog kolodvora i nakon toga se Bruno doborovoljno predaje u zatvor:

⁸⁷ Vidi pod 42, str. 16.

⁸⁸ Vidi pod 47, str. 82.

⁸⁹ Vidi pod 44, str. 9 i 13.

„- Pa to. Dobro vladanje. Ja sam periferijski tip. Na periferiji morate naučiti toliko nužnih stvari da na dobro vladanje ne stignete ni pomisliti.“

„Mene ne možete kupiti, jer ja imam nešto, što vi nikada niste imali. Imam onaj glupi i nekorisni ponos siromaha.“⁹⁰

Božo Kralj, poznat kao Žaki, istražitelj je u romanu *Divlja plaža*. Šezdesetogodišnjak, čvrst, nabijen, mrk, šutljiv, zlovoljan vozač bagera. Iza sebe ima boravak u Legiji stranaca, propali brak i sina za kojeg ne zna gdje je, mrzi policiju, liječnike, ne cijeni tuđu pažnju, ne zna pokazati zahvalnost. Nije imao prijatelja, osim lokalne lude Cimba kojeg ubija njegov šef Bojnik, a isto tako saznaje da ga je žena varala, a njezinog ljubavnika ubio je upravo Bojnik koji se bavi mnogim mutnim i nedopuštenim poslovima, a jedan od njih je i šverc oružja. Oluči uzeti pravdu u svoje ruke i osvetiti mrtvog prijatelja i predugu šutnju, ali i sam umire na obali na Šljunčare. Kao malo dijete bojao se Baukača i sada baca dušu i polazi svome Baukaču:

„- Bojao sam se samo Baukača – zamisli se Žaki. – Ali, njega ovdje nema. Čudno.“

„Što je nadasve čudno, uz policiju, mrzio je Žaki i liječnike, još jedan soj koji se u javnosti pojavljivao samo u službenoj odori.“

„Uglavnom se nije odazivao na telefonske pozive, jer je računao da se ne radi ni o čemu važnom.“⁹¹

U romanu *Kuća u kojoj stanuje vrug* više likova ima ulogu istražitelja. Jedan od njih je policajac Karlo Mort koji ima nadimak Krema. On otkriva kako ga žena vara sa Črnkom, svojim šefom iza kojeg se kriju razni mutni poslovi:

„Baš se zbog te dosade uvukao u razne sitnije prljavštine za koje se nadao da će mu život učiniti zanimljivijim. Reketirao je na sitno po bircevima, negdje za gablec i piće, drugdje za redovitu napojnicu, organizirao je utjerivanje dugova te ga nadzirao, ali se zbog plave odore u nj nije izravno uključivao.“⁹²

Tu je i inspektor Vondračko koji u kući profesora Labode pronalazi dva ljudska kostura, a to su profesorova žena i njezin ljubavnik koje je profesor ubio i zakopao ispod kuće:

„U drugoj je sobi stajala žarulja osrednje jakosti, i u njoj je za rasklopivim, poljskim stolom stajao punašan čovjek s podebljim naočalama na nosu; zadubljen u nekakve spise.“⁹³

Kao istražitelja možemo predstaviti i Cimbu koji pronalazi ljudsku ruku i nosi ju u bolnicu kako bi istražio kome ta ruka pripada, ali uzalud jer mu govore kako je vlasnik ruke umro:

⁹⁰ Vidi pod 62, str. 8 i 245.

⁹¹ Vidi pod 54, str. 32, 49 i 77.

⁹² Vidi pod 46, str. 122.

⁹³ Vidi pod 46, str. 113.

„*Cimbo nije bio previše pametan, zapravo, ruku na srce, nije uopće bio pametan, točnije, bio je gotovo poslovično blesav.*“⁹⁴

Tribusonovi likovi detektiva/istražitelja sasvim su obični, mali ljudi suočeni s mnogim problemima s kojima je danas suočen skoro svaki čovjek. Oni ne posjeduju nikakvu naprednu tehnologiju koja bi im pomogla u istrazi i sve im olakšala nego sve rade na svoju ruku koristeći pri tome svoju pamet, upornost i snalažljivost, a ponekad pomoć prijatelja i poznanika. Sve što otkriju saznaju iz razgovora s ljudima koji su na neki način povezani sa slučajem i na temelju tih otkrića razrješavaju sve zagonetke. Svatko od njih posjeduje neki važan podatak, a jedan od njih je i ubojica i pokušava istražitelja spriječiti da ga otkrije.

5. 10. GALERIJA LIKOVA

Goran Tribuson u svojim romanima čitatelju nudi galeriju raznovrsnih likova. Postoje i tzv. stalni likovi, oni se pojavljuju iz romana u roman i to su likovi koji pripadaju obitelji i najužem krugu prijatelja i poznanika detektiva ili istražitelja. U svakom njegovom kriminalističkom romanu s jedne strane postoje likovi pripadnici tzv. elite, jet-seta i tajkuna, a s druge strane sasvim mali, obični ljudi koji jedva spajaju kraj s krajem i moraju se boriti kako bi preživjeli i doživjeli novi dan. U romanima o Nikoli Baniću suprotnost između ta dva društvena sloja jako je izražena, dok u romanu *Made in U.S.A.* ne dolazi toliko do izražaja jer članovi obitelji Wolf, koji su predstavnici bogatog sloja, nisu direktno prisutni u radnji romana nego se radnja vrti oko potrage za njihovim obiteljskim blagom koje im je ukrala sluškinja Julijana Klis (iako i tu, u samom činu krađe, možemo iščitati sukob između "viših" i "nižih" u društvu, odnosno bogataša i sluškinje). Roman *Uzvratni susret* predstavlja stanovnike Teretnog kolodvora gdje vlada jad i bijeda, stanovnici jedva spajaju kraj s krajem i spremni su na sve za bolji život: ubojstvo, krađu, prostituciju i oko tih njihovih zločina vrti se cijela radnja tog romana. U tom romanu ne postoji opreka visoki – niži društveni sloj jer je, kako kaže Miroslava Vučić u pogovoru romana *Noćna smjena*, socijalna bijeda ona gotovo presudna činjenica pomoću koje kriminal regrutira svoje podanike i kako bi Tribuson svojim čitateljima to što vjernije prikazao, on u radnju ne uvodi likove iz visokog društvenog sloja. U romanu *Divlja plaža* sve se vrti oko šverca oružja koji vodi Mijo Jambor i na taj način je stekao svoje bogatstvo, a u romanu *Kuća u kojoj stanuje vrug* okosnicu radnje čini organizacija *ultimate fighta* u bivšoj tvornici čarapa čiji je vlasnik dr. Črnko, a iza njega se nalaze brojni mutni i zabranjeni poslovi. Sljedeća tablica

⁹⁴ Vidi pod 46, str. 12.

donosi prikaz likova koji pripadaju s jedne strane bogatom društvenom sloju, a s druge strane likove pripadnike nižeg društvenog sloja:

TRIBUSONOV ROMAN	LIKОВI IZ VISOKOG DRUŠTVENOG SLOJA	LIKОВI IZ NIŽEG DRUŠTVENOG SLOJA
<i>Zavirivanje</i>	obitelj Guteša Ivan Hopek, razrednik Lav Konjevod, slikar	susjed Dundović Stela i Ivan
<i>Siva zona</i>	predstavnicima Multikema i ITER-a (Bruno Keller, Gerard Schulz, Rudiger Froebe, Siniša Kostelac), Josip Tamarin	Mateja Gašpar novinar Santini
<i>Dublja strana zaljeva</i>	obitelj Strčić Božo Kamflar Viktorija i Rudiger Hagen Ruprecht Ransmayer	Vlatko Kosor Alicija radnici na brodogradilištu
<i>Noćna smjena</i>	obitelj Mandić Marino društvo	obitelj Vitez obitelj Matošević
<i>Bijesne lisice</i>	obitelj Lakota Bruno Bekić	Jurica i Igor Špiler novinar Stakorovski automehaničar Franc
<i>Gorka čokolada</i>	obitelj Svilar	obitelj Havranek Ines Rupčić
<i>Made in USA</i>	obitelj Wolf Ljudevit Lukaček	obitelj Klis Gojko Podnar obitelj Nagy Nikola Politeo
<i>Uzvratni susret</i>	- nema pripadnika visokog društvenog sloja	Bruno Tvrdić i Magdalena Karlo i Lela Notizberg obitelj Žganjer trener Vrhovnik Marieta Milorad Opšćenica
<i>Divlja plaža</i>	Mijo Jambor - Bojnik	Božo Kralj i Sonja Oleg, Božin sin
<i>Kuća u kojoj stanuje vrag</i>	dr. Črnko	obitelj Flekač Žohar braća Šicer Negrita, žena policajca Morta

Tablica 3. Prikaz likova u Tribusonovim kriminalističkim romanima prema društvenom položaju

U romanima o policijskom inspektoru, a kasnije privatnom istražitelju Nikoli Baniću, neki likovi javljaju se iz romana u roman. To je lik Lidije, njegove žene koja ga nakon petnaest godina braka napušta i sa sobom odvodi njihovu kćer Niku koja stalno pokušava pomiriti majku i oca, a u romanu *Noćna smjena* odlazi raditi u London gdje upoznaje Tima u kojeg se zaljubi i

odluči se udati za njega. U tim romanima pojavljuju se i Nikolini prijatelji iz kafića Kico u kojem on često boravi, a to su kinooperater Pako, konobarica Zdenka, bivši štemer Kembra, Pakov bratić Flegma i tv inkasator Marijan. Stalni likovi su i ljudi iz policije s kojima je Nikola radio: policijski službenik Stipetić, inspektor Komar, inspektor Kesić, inspektor Vinko Dogan, inspektor Družijanić, policajci Delić i Mrkša. I u romanima *Kuća u kojoj stanuje vrag* i *Divlja plaža*, koji imaju radnju smještenu u kvart Plinara, postoje dva lika prisutna i u jednom i u drugom romanu, to su lokalna luda Cimbo i policajac Karlo Mort. Sljedeća tablica donosi prikaz stalnih likova u njegovim romanima:

TRIBUSONOV ROMAN	LIKОВИ
<p><i>Zavirivanje</i> <i>Siva zona</i> <i>Dublja strana zaljeva</i> <i>Noćna smjena</i> <i>Bijesne lisice</i> <i>Gorka čokolada</i></p>	<p>Nika i Lidija Banić Tim, Nikin dečko iz Londona Pako, kinooperater Kembra, bivši štemer Flegma, Pakov bratić Marijan, tv inkasator Zdenka, konobarica policijski službenici: Stipetić, Komar, Kesić, Dogan, Delić, Mrkša</p>
<p><i>Divlja plaža</i> <i>Kuća u kojoj stanuje vrag</i></p>	<p>Karlo Mort, policajac Cimbo, lokalna luda</p>

Tablica 4. Stalni likovi u Tribusonovim kriminalističkim romanima

U Tribusonovim kriminalističkim romanima postoji bogata i raznovrsna galerija likova koju navodim prema zanimanjima i preokupacijama: bogati poduzetnici, njihovi zaposlenici, razmažena bogataška mladež, policajci i inspektori, odvjetnici, političari, doktori i medicinske sestre, profesori, novinari, ljubavnici i ljubavnice, zatvorenici, ubojice, prevaranti, lopovi, svodnici, kurve, kućepazitelji, dadilje, sluškinje, boksači, lokalne lude, ratni profiteri, tajkuni, sitni dileri, kamatari, luzeri, slikari, konzultanti, kolekcionari umjetnina, pjevači i pjevačice, studenti, tajnice, gostioničari, pekari i pekarice, socijalne radnice... To su sve likovi koji su stvarni i postoje u svakom društvu, a kojima Goran Tribuson potvrđuje kako se njegovi kriminalistički romani događaju upravo sada, upravo danas i kod nas... Sljedeća tablica donosi prikaz te galerije likova kako bi se vidjela njezina raznovrsnost:

TIP	PREDSTAVNICI
Bogati poduzetnici	Oskar Guteša, Krsto Lakota, Robert Svilar, Ljudevit Lukaček
Njihovi zaposlenici	Kalafatić, Balabala, Kokot, Lepen, Smokovina
Razmažena bogataška mladež	Astra Guteša, Mara Mandić, Zizi, Štuka,

	Gracija, Arno Svilar
Policajci i inspektori	Dogan, Vondračko, Komar, Delić, Mrkša, Nikola Banić
Odvjetnici	Nikola Politeo, Pezdirc, Karlo Notizberg
Političari	Josip Tamarin
Doktori i medicinske sestre	Nagy, Švabić, Prpić, Šarić, Tereza, Zdenka, Magdalena
Profesori	Laboda, Ivan Hopek, gospođa Jelačić
Novinari	Santini, Stakorovski, Ines Rupčić
Zatvorenici	Bruno Tvrdić
Ubojice	Ladislav Pajn, Mihael Mandić
Kamatari	Bohutinski
Slikari	Lav Konjevod
Konzultanti	Gerard Schulz, Bruno Keller
Kolekcionari umjetnina	Ruprecht Ransmayer
Pjevači i pjevačice	Bruno Bekić, Marica Skoko
Studenti	Mateja Gašpar
Tajnice	Dunja Ranogajec, Alicija Mesić, Lili Gogo Žnidaršić, Josip Žganjer, Žohar
Gostioničari	Tromblon, Zdenka
Pekari i pekarice	Zmaić, Rajka
Socijalne radnice	Marieta, Margo, Sonja
Kurve	Stiv Havranek
Kućepazitelji	Nanny Drach
Dadilje	Julijana Klis, Pepa
Sluškinje	Bruno Tvrdić, Alfons Perić, Krisgot Hanzi
Boksači	Cimbo
Lokalne lude	

Tablica 5. Galerija Tribusonovih likova konstruirana prema zanimanjima i osobnim preokupacijama

5. 11. KOMPOZICIJSKI BLOKOVI

Stanko Lasić u knjizi *Poetika kriminalističkog romana* piše o samoj kompoziciji tog žanra. Kompozicijska linija sastavljena je od kompozicijskih blokova, a blok je etapa, tj. dio kompozicijske linije koji završava „mjestom odmora“: događajni niz u jednom času traži predah s kojeg će krenuti u daljnje razvijanje. Od postavljanja zagonetke pa do njezinog rješenja pruža se pet kompozicijskih blokova: priprema zločina, istraga, otkriće, potjera i kazna. Ne treba svaki kriminalistički roman sadržavati svih pet blokova u potpuno razvijenom obliku, ali ih mora imati makar se neki od njih sveli na svega jednu ili dvije funkcije.⁹⁵

5.11.1. PRIPREMA ZLOČINA

U nijednom od deset kriminalističkih romana Gorana Tribusona ne postoji priprema zločina. Kada roman započinje, zločin je već počinjen. Kada je počinjen, on postaje javan, ali se

⁹⁵ Vidi pod 17, str. 39 i 65 - 66.

ne zna tko ga je počinio i zašto i to je tajna koja stvara napetost i ruši ravnotežu. Treba otkriti tko je zločin počinio i razlog zbog kojeg je zločin počinjen. Samo jedan lik zna tko je izvršio zločin, a to je sam zločinac, odnosno ubojica i on se bori protiv toga da ta tajna ostane tajna. Nasuprot njemu stoje snage koje to ne mogu podnijeti, a to su policajci, detektivi, istražitelji, suci, progonitelji... Čitatelji su u istoj poziciji kao i likovi na strane pravde te ne mogu podnijeti da tajna ne bude objašnjena. Zločinac, s obzirom da jedini posjeduje ključ zagonetke, traži istražitelja koji mora biti uporan, imati volju za pobjedom i tvrdoću u akciji.⁹⁶

5.11.2. ISTRAGA I OTKRICE

Prema Lasiću i njegovoj *Poetici kriminalističkog romana* istraga je formirana zagonetnim činom koji je tajnovit, ali ubrzo postaje javan. Postoje četiri varijante istrage. Prva od njih je varijanta s kulminacijskom točkom na kraju romana. U takvoj varijanti napetost se stalno diže i kulminacija je veća što smo dalje od tajnovitog čina da bi onda u naglom padu došlo do svršetka: objašnjenja, hvatanja i kazne. Tu je dominantan blok istrage i on potiskuje sve ostale blokove. Druga varijanta je s nejasnim kompozicijskim blokovima i u takvoj varijanti istraga se „miješa“ i s pripremom, i s otkrićem i s potjerom. Još postoji varijanta s pripremom zločina koja uvodi u istragu i komponirana je kao ekspozicija istrage, i zadnja varijanta je varijanta s dugom potjerom. Najčešća varijanta kod većine pisaca kriminalističkih romana je ona s kulminacijskom točkom na kraju romana.⁹⁷

U otkrivanju počinitelja detektivu/istražitelju često pomažu novine i časopisi i članci koji se nalaze u njima. Tako u romanu *Zavirivanje* Nikola Banić dolazi u dodir s časopisom *Umjetnost danas* i shvaća kako slova u tom časopisu odgovaraju slovima iz otmičareva pisma:

„Udubio sam se u *Umjetnost danas*, iznenada sasvim siguran da su slova u „otmičarevu“ pismu izrezana baš iz takvog časopisa.“⁹⁸

Na stranicama *Crne kronike* jednih dnevnih novina, Mateja Gašpar prepoznaje mrtvaca koji je na početku romana *Siva zona* pronađen u Aleji Bologne i odlazi kod Nikole Banića kako bi mu rekla da se taj čovjek njoj predstavio kao Bruno Keller:

„Na stranicama *crne kronike* pronašla je tekst o nepoznatom čovjeku koji je pronađen mrtav pokraj željezničkog nasipa uz Aleju Bologne.“⁹⁹

Vjesnik od 9. rujna 1989. godine i članak o tragičnoj smrti njemačkih turista kod otočica Unije, koji je Nikola Banić pronašao u stanu Vlatka Kosora, novog klijenta u romanu *Dublja*

⁹⁶ Vidi pod 17, str. 82 – 90.

⁹⁷ Vidi pod 17, str. 72. – 79.

⁹⁸ Vidi pod 61, str. 118.

⁹⁹ Vidi pod 42, str. 14.

strana zaljeva, za kojega mora pronaći Viktoriju Grubić, detektivu otkriva puno stvari. Kosor je Viktoriju predstavio kao svoju ženu, a u članku piše da je ona žena Rudigera Hagena i da je poginula zajedno s njim u toj nesreći:

„U gornjem lijevom kutku izreska našao je i dokaz svojoj pretpostavci; pisalo je *VJESNIK*, 9. rujna 1989. Članak je, dakle, bio stariji od godine dana, naslovljen masnim verzalom: *TRAGEDIJA NJEMAČKIH TURISTA*.“¹⁰⁰

Iz *Vjesnika* iz 1968. godine neke stvari Nikola Banić otkriva i u romanu *Noćna smjena*. U športskoj rubrici pronalazi članak o pobjedi Mihaela Mandića zvanog Mogul na streljačkom natjecanju i tako saznaje tko je Mogul jer ga to progoni kroz cijeli roman:

„Banić je rastvori; bila je to stranica športske rubrike *Vjesnika* iz 1968. godine. U donjem desnom kutu stranice nalazi se i verzalni naslov *MOGUL OPET NAJBOLJI!*, a ispod naslova sličica mnogo mlađeg, ali ipak prepoznatljivog Mihaela Mandića.“¹⁰¹

U romanu *Bijesne lisice* veliku ulogu u istrazi ima *Magazin X*. Banićev klijent Krsto Lakota govori mu kako je njegova žena Bety otputovala u Beč, a kad kupi *Magazin X* saznaje kako je oteta, a uz pomoć članka iz tog časopisa otkriva i kako je Bety imala ljubavnika i da je to mladi pjevač Bruno Bekić:

„Vijest zbog koje je istražitelj spremno kupio novi broj senzacionalističkog tabloida bila je kratka, ali vrlo znakovita. Glasila je: *OTETA SUPRUGA TAJKUNA LAKOTE*.“¹⁰²

Nikola Banić u romanu *Gorka čokolada* u motelu Keller pronalazi časopis *Royal* iz 1996. godine i u njemu članak *Najljepša radna soba*, a na slici je bio Robert Svilar, njegov klijent. Iza Svilara se na toj slici nalazi akvarel Fritza Goethea za koji je Svilar prijavio da je nestao 1992. kada mu je opljačkana kuća i ubijena žena i Banić shvaća kako je Svilar, ustvari, naručio tu provalu i ubojstvo svoje žene:

„A kad je starijoj gospođi, „višoj knjižničarki“, kazao kako ga, za početak, zanima jedan rujanski broj magazina *Royal*, i to iz 1996. godine, odnosno, preciznije rečeno, članak iz rubrike *Moja radna soba*, gospođa mu je vrlo obzirno kazala kako šarene magazine, dnevne novine i bulevarski tisak može dobiti samo u Sveučilišnoj knjižnici.“¹⁰³

U romanu *Made in U. S. A.* Nikola Politeo i Leo Wolf uz pomoć članka iz dnevnih novina pronalaze Ljudevita Lukačeka, prvog muža Julijane Klis, a uz pomoć rubrike *Crne kronike* iz *Večernjeg lista* od 22. srpnja 1969. godine saznaju kako je dr. Zoltan Nagy pronađen mrtav u jezeru Bundek 20. srpnja:

¹⁰⁰ Vidi pod 46, str. 77.

¹⁰¹ Vidi pod 47, str. 185.

¹⁰² Vidi pod 43, str. 90.

¹⁰³ Vidi pod 51, str. 163.

„Politeo se zadubi u tekst koji je ukratko izvyještavao o nečem što je, izgleda bilo finale poduže afere. Direktori nekih uglednih radnih organizacija bili su osumnjičeni zbog primanja mita. Poslovali su s građevinskim poduzetnikom – privatnikom, koji im je navodno, na račun dobivenog posla, turio u džep jedan posto od investicije.“

„Upre prst u sliku u Crnoj kronici od 22. srpnja. U notici su se molili građani da pomognu pri identifikaciji muškarca starog sedamdesetak godina, crvenokosog, teškog toliko i toliko, visokog toliko i toliko, s pobližim znacima tim i tim, i tako dalje. Leš nepoznatog čovjeka pronađen je 20. srpnja na jezeru Bundeck.“¹⁰⁴

Tijekom istrage detektiv mnogo toga saznaje i iz razgovora s ljudima koji su na neki način povezani sa žrtvom; muž, žena, roditelji, dečko, cura, prijatelji, susjedi, razrednici... Jedna od tih osoba je i ubojica, koja detektiva pokušava navesti na krivi put. Sljedeća tablica prikazuje razgovor lika detektiva/istražitelja s ljudima iz žrtvina života i otkrića do kojih dolazi nakon tih razgovora:

ROMAN	RAZGOVOR	OTKRIĆE
<i>Zavirivanje</i>	Oskar i Viktor Guteša, Katarina, Boris i Ladislav Pajn, Tea i Stela, Lav Konjevod	- Astra je htjela pomoći Steli i Ivanu da vrate sina, nalaze ju mrtvu - Ivana ubija Viktor, a Astru je ubio Ladislav
<i>Siva zona</i>	Mateja Gašpar i Santini, Žigmund Nagy, Zvonko Mrkša	- Multikem je odlagalište radioaktivnog otpada - iza svega se nalazi Rudiger Froebe
<i>Dublja strana zaljeva</i>	obitelj Grubić, Igor Galb, radnici sa brodogradilišta, Puba Klisović	- Vlatko Kosor ubio je Rudigera - Viktorija je inscenirala brodsku nesreću
<i>Noćna smjena</i>	Štuka, Boris Vitez	- Princ je Slaven Matošević - Mara nije mrtva, u Frankfurtu je - Mihael Mandić ubio je Princa
<i>Bijesne lisice</i>	zaposlenici Krste Lakote, Jurica Špiler	- Bety je oteo Igor Špiler, a ubio ju je Siniša Smokovina - Betyin ljubavnik je Bruno Bekić
<i>Gorka čokolada</i>	Marica Skoko, Nanny Drach, Stiv i Krešo Havranek	- Svilar je naručio ubojstvo prve žene - Arno i Marica se sastaju Svilaru iza leđa

¹⁰⁴ Vidi pod 44, str. 56 i 201-202.

<i>Made in USA</i>	obitelj Klis, Ljudevit Lukaček, Siniša Podnar	- Julijanu je ubila sestra zbog dukata koje su Julijana i Lukaček otuđili Wolfovima
<i>Uzvratni susret</i>	osoblje iz bolnice, Magdalena, Karlo i Lela Notizberg, Žganjerovi	- Terezu su ubili Karlo i Josip Žganjer
<i>Divlja plaža</i>	Oleg, Bojnik, Karlo Mort	- Janja se objesila jer ju je ostavio ljubavnik Marko Šalamun čije je tijelo Žaki iskopao svojim bagerom
<i>Kuća u kojoj stanuje vrag</i>	Ramirez i Margo, Jerko Štiglic	- Laboda je ubio ženu i njezinog ljubavnika i zakopao ih ispod kuće - Negrita je prevarila muža, policajca Morta, s dr. Črnkom

Tablica 6. Razgovor s ljudima i otkriće

Kako bi istraga bila što detaljnija i preciznija detektiv/istražitelj nekada mora otići i izvan mjesta u kojemu se dogodio zločin jer ga tragovi tamo vode i kad sazna sve što mu je potrebno vraća se u mjesto gdje se dogodio zločin kako bi sve to potvrdio. U poglavlju 5.6. *Prostor u kriminalističkom romanu*¹⁰⁵ opisana su putovanja detektiva/istražitelja u kriminalističkim romanima Gorana Tribusona. Tako Nikolu Banića njegovi slučajevi vode u Samobor, na Lošinj, Cres, Unije, u Rijeku, Sisak, Lovran, Dugo Selo, ali i izvan granica Hrvatske, u Frankfurt i Sloveniju, a Nikola Politeo i Leo Wolf idu u Rijeku, Crikvenicu, Varaždin, Bjelovar, Vukovar, a na kraju romana i u Ljubljani u potrazi za Julijanom Klis.

5. 11. 3. POTJERA

Lasić piše kako se u bloku potjere zagonetka pomiče od pitanja „tko je ubio“ prema drugim pitanjima od kojih je najvažnije hoće li se zločinac uspjeti spasiti od kazne i pobjeći potjeri koja je za njim već krenula. Progonitelj obično kreće odmah u dobrom pravcu i ne opsjeda ga pitanje kako se zločin dogodio nego kako uhvatiti onoga tko ga je počinio. Vrlo je često da blok potjere traje kontinuirano i istodobno sadrži i elemente istrage.¹⁰⁶ Tako je i u Tribusonovim krimićima. Njegov detektiv istražujući zločin otkriva činjenice i dolazi do tragova koji ga upućuju na krivca i kreće u tom smjeru ne znajući hoće li krivac biti uhvaćen ili će mu pobjeći i izvući se. Tako Nikola Banić u romanu *Noćna smjena* prateći Maru Mandić, kćer

¹⁰⁵ Vidi str. 24. ovog rada.

¹⁰⁶ Vidi pod 17, str. 82 – 90.

bogatog poduzetnika Valerijana Mandića, pronalazi mrtvaca u zamrzivaču i nailazi na tragove koji ga upućuju da je krivac Mogul, ali ne zna tko se krije iza tog imena, a kada sazna da je to Mihael Mandić, Valerijanov brat, odlazi kod njega i zajedno sa inspektorom Doganom ga privodi. U romanu *Uzvratni susret* Bruno Tvrđić saznajući da su njegovu djevojku Terezu ubili Karlo Notizberg i Josip Žganjer kreće u potragu za njima i odlučuje uzeti pravdu u svoje ruke, Karlo bježi s Teretnog kolodvora, a Žganjera Bruno pregazi autom i on umire.

5. 11. 4. KAZNA

Stanko Lasić u *Poetici kriminalističkog romana* piše o bloku kazne kojom završava svaki kriminalistički roman. U tom elementu kriminalističkog romana izražava se životna i društvena koncepcija pisca i prijestupnik biva kažnjen u skladu s normama društva u okviru kojeg se radnja događa. Pravedna kazna može biti dvovrsna, ili je zločinac već u rukama pravde pa mu pravda pokazuje svoje hladno lice ili je odlučio da se ne preda pravdi pa će se kazna na njega sručiti u jeku borbe, ali u svakom slučaju zlo mora biti kažnjeno i iskorijenjeno. Kao kontrast toj pravednoj kazni javlja se trijumf zla, tj. nekažnjavanje krivca, i ne samo da on nije kažnjen, nego pobjeđuje, kažnjava i gazi nevine i ruši sistem vrijednosti koji ga negira, ali to je vrlo rijetka pojava u kriminalističkom romanu. Još rjeđa pojava od te je da se kazna primijeni na nevina čovjeka. Takva kazna je još gora jer ju nanosi pravednik, odnosno društvo koje sebe smatra čistim i razložnim. Ponekad kazna ne mora biti u obliku zakonske kazne, krivac može biti kažnjen i na drugi način: bolest, smrt, gubitak voljenih osoba, grižnja savjesti...¹⁰⁷ Sljedeća tablica prikazuje kazne u Tribusonovim romanima za likove koji su počinili zločin:

ROMAN	ZLOČIN	KAZNA
<i>Zavirivanje</i>	- Ladislav Pajm ubio Astru - Viktor ubio Ivana Nemeta, Oskar mu pomogao zakopati tijelo	- nečista savjest, počini samoubojstvo - uhićeni
<i>Siva zona</i>	- Carlo Nardelli ubio Kellera - Siniša Kostelac zna što se događa u Multikemu, a šuti o tome	- i sam pada pod vlak - umire od srčanog udara
<i>Dublja strana zaljeva</i>	- Kosor ubio Rudigera Hagen - Viktorija inscenirala nesreću - Ransmayer stoji iza svega toga	- ubijen - ubijena - umire od infarkta

¹⁰⁷ Vidi pod 17, str. 121 – 127.

<i>Noćna smjena</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Mihael ubio Slavenu Matoševića - Josip Matošević spetljao se s krivim ljudima 	<ul style="list-style-type: none"> - uhićen - pogine u prometnoj nesreći za koju se misli da je namještena
<i>Bijesne lisice</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Stakorovski objavio istinu o nestanku Bety Lakote i identitet njezinog ljubavnika - Jurica Špiler počinio masakr u Lucky Holdingu - Igor Špiler oteo Bety - Kembra ovisan o alkoholu 	<ul style="list-style-type: none"> - pretučen - uhićen - ubijen - umire od ciroze jetre
<i>Gorka čokolada</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Robert Svilar naručio ubojstvo prve žene 	<ul style="list-style-type: none"> - druga žena vara ga sa sinom Arnom koji mu krade vrijedne crteže
<i>Made in USA</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Lukaček se bavi raznim prevarama, a i s Julijanom je otuđio dukate obitelji Wolf - Margita Klis ubila Julijanu - Siniša Podnar uzima „uklete“ dukate 	<ul style="list-style-type: none"> - oboli od raka, na samrti je - nečista savjest, počinio samoubojstvo - pregazi ga hladnjača
<i>Uzvratni susret</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Bruno pijan ukrao autobus - Karlo i Josip ubili Terezu - Rudi Šuh opljačkao benzinsku 	<ul style="list-style-type: none"> - 3 godine u zatvoru - Karlo bježi iz grada, Josipa ubija Bruno - u zatvoru
<i>Divlja plaža</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Bojnik se bavi švercom oružja - Pišonja i Kalafatić rade za njega - Marko Šalamun bio Janjin ljubavnik 	<ul style="list-style-type: none"> - Žaki ga rani, zatrpa ga lomača, i sam Žaki umire - Žaki ih ubija - ubija ga Bojnik, a Janja se objesi
<i>Kuća u kojoj stanuje vrag</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Delon otkinuo klesaru ruku, klesar umire - Cimbo nenamjerno ubija Turčina - profesor Laboda ubio ženu i njezinog ljubavnika 	<ul style="list-style-type: none"> - u zatvoru - umire - umire od infarkta

Tablica 7. Zločini i kazne u kriminalističkim romanima Gorana Tribusona

Klasično trojstvo kriminalističkog romana, zločin – istražitelj – počinitelj, postoji samo u šest romana o policijskom inspektor, a kasnije privatnom istražitelju Nikoli Baniću.¹⁰⁸ U romanu *Zavirivanje* zločin je ubojstvo Astre Guteše, istražitelj je Nikola Banić, a počinitelj Ladislav Pajk; u *Sivoj zoni* postoji ekološki zločin koji istražuje Nikola Banić i shvaća kako je

¹⁰⁸ Vidi pod 1, str. 143 – 153.

počinitelj tvrtka ITER i tvornica Multikem; u *Dubljoj strani zaljeva* zločin je ubojstvo Rudigera Hagenaa, istražitelj Nikola Banić, a počinitelj Vlatko Kosor; u *Noćnoj smjeni* Nikola Banić istražuje ubojstvo Slavena Matoševića i otkriva kako ga je ubio Mihael Mandić, u *Bijesnim lisicama* ubojstvo Bety Lakote koju je ubio Siniša Smokovina, a u *Gorkoj čokoladi* ubojstvo Arna Svilara koje je naručio njegov otac, Robert Svilar.

5. 12. KRIMINALISTIČKI ROMAN I HUMOR/ IRONIJA

Prema Pavličiću u kriminalističkom romanu smiješno je prepoznatljivo na razini stila i na razini likova i njihovog odnosa prema nekim aspektima radnje. Neki su detektivi skloniji humoru pa u romanima nalazimo njihove opaske o drugim likovima u radnji, o društvenim odnosima ili o svijetu i životu uopće. Smiješne mogu biti i čitave epizode pa čak i poglavlja u romanu. Junaci mogu zapadati u smiješne situacije i otkriti humorne strane svog karaktera, u nekim dijelovima može doći i do urnebesnih nesporazuma koji će čitatelju natjerati suze na oči, a humor može biti i karakteristika načina razmišljanja i djelovanja likova; u mnogim romanima pojavljuju se šeprtlje, lakrdijaši i uvrnuti tipovi. U takvom romanu nikako smiješna ne smije biti žrtva ni činjenica njezine smrti. Takav događaj mora se shvatiti kao ozbiljan i društveno opasan, takav da remeti ravnotežu odnosa među ljudima i da iziskuje istragu i kažnjavanje zločinca. Smiješan ne smije biti ni istražitelj, on može imati neke smiješne osobine, ali svoj posao mora shvaćati ozbiljno. U pitanje se ne smije dovoditi niti učiniti smiješnim ni samo postojanje zagonetke ni povod istrage, ne smije se na kraju ustanoviti kako je sve bilo lažna uzbuna.¹⁰⁹

Nikola Banić ima crni smisao za humor i ljudi oko njega često taj njegov smisao za humor ne shvaćaju. Njegov humor ponekad prelazi i u ironiju:

„ – *Vi ćete doći do mene – prekine ga sugovornik u čijem je glasu bilo ultimativnosti. – Ne bih li vam usput donio novine i gablec? – sasvim će hladno istražitelj.*“¹¹⁰

„- *Ja postavljam pitanja! – srdito će mladić, ne zamjećujući da je u njegovoj ljutnji nešto komično. – Polako, polako... – umirio ga je Banić. – Htio sam vas samo upozoriti na proceduralnu pogrešku. Morate me ispitivati tako da mi u lice uperite onu svjetiljku... no, ovu tu na stolu... Zar niste gledali ni jedan film u kojem policija preslušava?*“¹¹¹

„- *Oprostite! Mislio sam kazati kako imate savršen glas i nepogrešiv osjećaj za ritam. Zapravo, imate sve kvalitete jednog Trickyja D. Jamesa!*“¹¹²

¹⁰⁹ Vidi 11, str. 106 – 110.

¹¹⁰ Vidi pod 46, str. 15.

¹¹¹ Vidi pod 47, str. 97.

¹¹² Vidi pod 43, str. 238.

„Imali smo jednog Račića u Kozari boku. Pekao je prave, originalne bosanske ćevape u somunu. Išli bismo tamo nakon smjene, onako, znate... muško društvo. Žderali smo ćevape, lokali pivo i podrigivali naglas.“

„- A vi... vi niste sudjelovali u obrani domovine? – pogleda ga načas Guba pa polako krene preko raskrižja. – Ne – skrušenim će glasom Banić. – Ja jedini nisam... odnosno nekoliko nas... Idući tjedan osnivamo malu udrugu nebranitelja. Za početak ćemo tražiti da nam se oduzme pravo na tramvajski pokaz i povisi televizijska pretplata...“¹¹³

Iz tih citata može se vidjeti kako Nikola Banić svojim humorom ne šteti nikoga, ismijava i klijepte i policijske službenike, poznate slikare pa čak i domovinu i one koji su ju branili.

I u ostalim romanima Gorana Tribusona likovi se koriste humorom koji ponekad ide u ironiju, šale se ili na svoj račun ili na račun nekog drugog. Tako u romanu *Made in U.S.A.* Nikola Politeo i Leo Wolf ismijavaju Margitu Klis, sedamdesetogodišnju alkoholičarku, a i Politeo ismijava Wolfa kako je došao ocu ispuniti posljednju želju:

„Stari, natoči mi još malo. Ali, zašto ti ne piješ? Sabotiraš, a? – U društvu finih dama nikad ne pijem.“

„– Dobro, i što je stari uradio kad je saznao da je opljačkan? Prodavao je čavle? Wolf se nasmije nekako preko volje.“

„– Rasplakat ću se! Došao si da mu ispuniš posljednju želju. Dirljivo, dirljivo...“¹¹⁴

U romanu *Uzvratni susret* Štefi Žganjer ismijava Brunu i njegov boravak u zatvoru:

„Štefi je odložio bačvicu, nabio ruke u džepove i prišao stolu. – Zdravo – proturio je preko volje. – Znači, vratio si se. Pa kako ti je bilo na trogodišnjem ljetovanju?“¹¹⁵

Božo Kralj u romanu *Divlja plaža* ismijava Marka Šalamuna, ljubavnika svoje žene koji je pronađen mrtav:

„– Nikad nisam bio niti u jednoj piceriji u Koblenzu. Osim toga, nije nikakav vlasnik. – Kako nije? – Tako – mirmo će Žaki. – Mrtvaci ništa ne posjeduju. Čak ni piceriju.“¹¹⁶

Goran Tribuson u svojim kriminalističkim romanima humorom čitatelju pruža mogućnost da malo zaboravi na napetost koju zagonetka u romanu stvara, ali i na sam slučaj, da mu malo misli skrenu na neke druge aspekte romana, kako bi do samog kraja ostao zainteresiran za svaki

¹¹³ Vidi pod 51, str. 13 i 24.

¹¹⁴ Vidi pod 44, str. 88, 97 i 99.

¹¹⁵ Vidi pod 62, str. 20.

¹¹⁶ Vidi pod 54, str. 73.

detalj i svaku činjenicu i kako ništa ne bi propustio. Unošenje humora u radnju kriminalističkog romana također doprinosi i dojmu stvarnosti, realnog.

5. 13. KRIMINALISTIČKI ROMAN I EROTIKA

U knjizi *Sve što znam o krimiću* Pavličić piše kako su motivi zločina često seksualni, opisuju se ambijenti u kojima dominira erotika, pa čak i privatni detektivi spavaju sa svojim klijenticama i svjedokinjama za koje će se kasnije otkriti da su zapravo krivci. Pri tome se ne zazire ni od slobodnijih opisa ni od sočnijih izraza. U tom žanru postoji stalan odnos između dva tipa elemenata, a to su intelektualni i realistički. Intelektualni elementi su enigma, potreba korištenja logike, tip junaka i način djelovanja ubojice, a realistički su socijalni ambijent, karakterne osobine likova, opisi vanjštine i mjesta i seks. Što ima više intelektualnih elemenata, to mora biti više i realističkih i obrnuto, a seks je ustvari uspostava ravnoteže između intelektualnih i realističkih elemenata. U klasičnim krimićima enigme su bile jednostavne pa njima nije bilo potrebno mnogo realizma pa tako ni erotike, ali kako je vrijeme prolazilo tako je u krimiću bilo sve više intelekta i sve kompliciranijih enigmi pa je bilo i potrebno više realizma, uključujući i erotiku.¹¹⁷

U romanima o Nikoli Baniću i u romanu *Made in U.S.A.* erotika je u granicama pristojnosti, bez vulgarnih riječi i izraza:

*„Bojažljivo joj je položio ruku na struk, ona se stresla, uzdahнула i privinula se uz njega. Dopustila mu je da je takne po obrazu, dopustila mu je da je poljubi, dopustila mu je da joj lagano zavuču ruku pod suknju, činilo se da će mu baš sve dopustiti.“*¹¹⁸

*„I dok je vani hujao hladan šumski vjetar, ona se, ne otvarajući oči, pridigne i prisloni svoje usne na njegove, najprije ovlaš, stidljivo, kao da ga ispituje, a potom snažno, požudno, kao da u toj snježnoj, svetoj noći drugačije i ne može biti.“*¹¹⁹

Za razliku od tih romana, u romanima *Uzvatni susret*, *Divlja plaža* i *Kuća u kojoj stanuje vrag* postoje slobodniji opisi i lascivni i sočniji izrazi:

*„Ušao sam u nju, toplu i vlažnu, i počeo raditi uporno i temeljito, baš onako kako to rade tipovi, koji su tri godine čamili unutar zatvorskih zidova. „Možeš do kraja, možeš do kraja“, jecala je, dok mi se nogama čvrsto priklještila oko struka.“*¹²⁰

¹¹⁷ Vidi pod 11, str. 102 – 106.

¹¹⁸ Vidi pod 42, str. 87.

¹¹⁹ Vidi pod 46, str. 207.

¹²⁰ Vidi pod 62, str. 66 – 67.

„Premda je bila krhka i laka, ona ga je doslovce oborila na leđa i obavila nogama, spretno mu raskopčavši rasporek na hlačama. Zatim mu se unijela u lice i stala ga požudno ljubiti što se njemu učinilo nekako neprikladnim njegovoj dobi, ali ju je svejedno čvrsto primio za bokove, sluteći kako će se sve dogoditi po nekom redu koji oni uopće ne nadziru.“¹²¹

„Tromblon je već poduže vrijeme bio obuzet erotskom fantazijom u kojoj se s golom Zdenkom valja po vrećama oštrog brašna, a onda ju uzima onako odostraga, miješajući joj rukama te goleme grudi kao žitku krušnu smjesu.“¹²²

5. 14. INTERTEKSTUALNOST, INTERMEDIJALNOST I METATEKSTUALNOST U KRIMINALISTIČKOM ROMANU

Najizrazitiji elementi Tribusonove pripovjedne strategije su intertekstualnost i intermedijalnost, ali je primjetna i metatekstualna komponenta. Intermedijalnost i intertekstualnost zastupljene su u podjednakoj mjeri, dok je metatekstualnost zastupljena nešto manje. Spomenute tri komponente u književnom djelu na neki način čitatelju omogućuju da se, preko već poznatih likova i situacija iz lektire, medija, kulture i sličnog, lakše prilagodi svijetu likova i događajima u Tribusonovim romanima.

5. 14. 1. INTERTEKSTUALNOST

Vladimir Biti u knjizi *Pojmovnik suvremene književne teorije* navodi pet definicija pojma intertekstualnost. Po njemu je to aktivan odnos teksta kao mreže znakovnih sustava sa sustavima označiteljskih praksi njegove kulture; odnos u kojem jedan tekst mora djelovati kao stabilan i utvrđljiv izvor na koji se aludira, iz kojeg se citira ili na koji se upućuje; odnos među nekolicinom tekstova; natkodiranje jednog teksta drugim tekstovima i dijalog tekstova.¹²³ Pavao Pavličić pojam intertekstualnosti definira kao stupanje književnog teksta u odnos s drugim tekstovima. Taj odnos mora biti vidljiv – mora postojati sličnost među djelima, međusobno citiranje, aluzija jednog djela na drugo; mora biti ostvaren određenim sredstvima koja su zajednička oboma djelima i ta veza mora biti ispunjena značenjem.¹²⁴

Intertekstualnost česta je karakteristika kriminalističke poetike Gorana Tribusona. U svim njegovim kriminalističkim romanima, osim *Uzvratnog susreta* i *Dublje strane zaljeva*, postoje

¹²¹ Vidi pod 54, str. 102.

¹²² Vidi pod 48, str. 53 – 54.

¹²³ Vidi više u: Vladimir Biti, *Pojmovnik suvremene književne teorije*, Matica hrvatska, Zagreb, 1997., str. 154 – 155.

¹²⁴ Vidi više: *Intertekstualnost i intermedijalnost*, grupa autora, Zavod za znanost o književnosti, Zagreb, 1988., str. 157 – 195.

intertekstualne veze. Tako se u romanima spominju Dante Alighieri i William Shakespeare sa svojim djelima *Pakao* i *Kralj Lear*, kao predstavnici talijanske, odnosno engleske renesanse. Puno više su zastupljeni predstavnici realizma, i to francuskog: Gustav Flaubert, Marie – Henri Beyle Stendhal i Honore de Balzac i ruskog: Fjodor Mihajlovič Dostojevski, Nikolaj Vasiljevič Gogolj i Lav Nikolajevič Tolstoj s romanima *Gospođa Bovary*, *Braća Karamazovi*, *Mrtve duše* i *Rat i mir*. Tu su još i Hans Christian Andersen, najpoznatiji kao pisac dječjih bajki, Ernest Hemingway koji u svojim djelima piše o životnim iskustvima i Francis Scott Key Fitzgerald, pripadnik tzv. *Izgubljene generacije*.¹²⁵ Donosim nekoliko citata iz romana iz kojih se vide te intertekstualne veze, a iza citata nalazi se tablica koja ih prikazuje:

„*Kralj Lear govori gotovo isključivo o tome.*“

„- *Pa eto, žene katkad napuštaju svoje muževe. Čitali ste Gospođu Bovary?*“¹²⁶

„- *Niste valjda očekivali da ću ga napraviti po modelu Velikog Gatsbya?*“

„*Nije čak bio ni siguran da je Mrtve duše napisao baš Dostojevski.*“

„*Kronično sam bez love i mislim da bih dao da me za tri soma maraka provedu kroz duševne boli nižih krugova Danteova Pakla, a oni misle...*“¹²⁷

AUTOR	DJELO I TEMA	RAZDOBLJE	TRIBUSONOV ROMAN
Dante Alighieri	<i>Pakao</i> (alegorija zemaljskog života)	talijanska renesansa	<i>Bijesne lisice</i>
William Shakespeare	<i>Kralj Lear</i> (odnos oca i kćeri)	engleska renesansa	<i>Zavirivanje</i>
Gustav Flaubert	<i>Gospođa Bovary</i> (nezadovoljstvo žene brakom i odlazak od muža)	francuski realizam	<i>Zavirivanje</i>
Marie – Henri Beyle Stendhal	prikaz života kakav je, bez uljepšavanja	francuski realizam	<i>Divlja plaža</i>
Honore de Balzac	prikaz svih slojeva društva	francuski realizam	<i>Divlja plaža</i>
Fjodor Mihajlovič Dostojevski	<i>Braća Karamazovi</i> (otuđenost, nemoral, suparništvo među braćom)	ruski realizam	<i>Bijesne lisice, Made in USA, Divlja plaža, Kuća u kojoj stanuje vrag, Gorka čokolada</i>
Nikolaj Vasiljevič Gogolj	<i>Mrtve duše</i> (prikaz ruske vlastele)	ruski realizam	<i>Bijesne lisice</i>
Lav Nikolajevič Tolstoj	<i>Rat i mir</i> (slika ruskog društva)	ruski realizam	<i>Gorka čokolada</i>

¹²⁵ *Izgubljena generacija* je skupina američkih pisaca koji nakon Prvog svjetskog rata odlaze u Europu, posebno u pariz, i okupljaju se u salonima i stvaraju neka od najboljih djela američke književnosti. (http://hr.wikipedia.org/wiki/Izgubljena_generacija, 04.01.2011.)

¹²⁶ Vidi pod 61, str. 48 i 51.

¹²⁷ Vidi pod 43, str. 97, 126 – 127.

Hans Christian Andersen	<i>Bajke</i>	danski realizam	<i>Siva zona</i>
Ernest Miller Hemingway	životna iskustva	američka avangarda	<i>Kuća u kojoj stanuje vrag</i>
Francis Scott Key Fitzgerald	<i>Veliki Gatsby</i> (organizirani kriminal)	<i>Izgubljena generacija</i> (1920. / 30.)	<i>Bijesne lisice</i>

Tablica 8. Autori visoke književnosti intertekstualno zastupljeni u Tribusonovim kriminalističkim romanima

Osim predstavnika visoke književnosti, zastupljeni su i svjetski poznati autori kriminalističkih romana; njemački pisac Karl Friedrich May, pripadnik američke „grube“ škole krimića Raymond Chandler i engleski pisac Arthur Conan Doyle.

„- Džez je moja prva fascinacija, a druga su krimići. Volite li Chandlera?“

„- Što se može! Nitko nije savršen! Možda ste čitali Conana Doylea?“¹²⁸

AUTOR	PRIPADNOST	TRIBUSONOV ROMAN
Karl Friedrich May	njemački kriminalistički pisac	<i>Gorka čokolada</i>
Raymond Chandler	<i>Američka „gruba“ škola krimića</i>	<i>Noćna smjena</i>
Arthur Conan Doyle	<i>Zlatno doba detektivske fikcije</i>	<i>Noćna smjena</i>

Tablica 9. Autori kriminalističkih romana intertekstualno zastupljeni u Tribusonovim kriminalističkim romanima

Goran Tribuson u svojim romanima spominje i neke od najpoznatijih hrvatskih pisaca, Ivanu Brlić – Mažuranić, posebno poznatu po svojim pričama za djecu, Miroslava Krležu i Pavla Pavličića, koji je i sam, kao i Tribuson, jedan od naših najpoznatijih autora kriminalističkih romana.

„- Sjećam – nasmije se Nika. – Pod lijevu si mi stavljao Andersenove Bajke, a pod desnu... zbilja, što si mi stavljao pod desnu? Pa da! Šegrt Hlapića!“¹²⁹

AUTOR	DJELO I TEMA	RAZDOBLJE	TRIBUSONOV ROMAN
Ivana Brlić – Mažuranić	<i>Čudnovate zgone šegrt Hlapića</i> (pustolovni roman za djecu)	moderna	<i>Siva zona</i>
	brojne teme i motivi <i>Zastave, Gospoda</i>		

¹²⁸ Vidi pod 47, str. 131.

¹²⁹ Vidi pod 42, str. 35

Miroslav Krleža	<i>Glembajevi, Povratak Filipa Latinovicza, Pjesme u tmini</i>	modernizam	<i>Gorka čokolada</i>
Pavao Pavličić	<i>Večernji akt</i> (kriminalistički roman + fantastika)	postmoderna	<i>Made in USA</i>

Tablica 10. Autori hrvatske književnosti intertekstualno zastupljeni u Tribusonovim kriminalističkim romanima

Iz prikazanog se može vidjeti kako su intertekstualno najzastupljeniji pisci u Tribusonovim kriminalističkim romanima iz razdoblja realizma ili pak kruga svjetski poznatih pisaca kriminalističkih romana. Realizam pokazuje zanimanje za svakidašnju stvarnost, za suvremeni društveni, gospodarski, politički i kulturni život. Junaci se kreću u običnim životnim prostorima, a opisi tih prostora otkrivaju socijalnu pozadinu koja određuje postupke i ponašanje likova i njihov svjetonazor. Pisce karakterizira kritički odnos prema stvarnosti i život prikazuju onakvim kakav jest, bez uljepšavanja, a upravo je to i karakteristika Tribusonovih kriminalističkih romana.¹³⁰ Najviše spominjan pisac realizma je Dostojevski koji u svojim djelima progovara o mnogim socijalnim, moralnim i etičkim pitanjima. S obzirom da je realizam razdoblje koje vjerno prikazuje stvarnost i ljude iz svakodnevnog života i svih društvenih slojeva, nije začuđujuća činjenica da su pisci upravo tog razdoblja najzastupljeniji jer su i Tribusonovi romani, romani koji prikazuju stvarnost i s jedne strane onaj visoki, bogati, društveni sloj nasuprot siromaštvu svakodnevnog života.

Pisci kriminalističkih romana koji se spominju ili pripadaju američkoj školi krimića pod čijim utjecajem Tribuson piše i svoje kriminalističke romane ili su pripadnici engleske škole krimića koju on i ne podržava, ali i jedni i drugi zauzimaju važno mjesto kada je riječ o kriminalističkom romanu općenito.

5. 14. 2. INTERMEDIJALNOST

Osim intertekstualnih veza, u romanima Gorana Tribusona brojne su i intermedijalne referencije. Pavao Pavličić intermedijalnost definira kao postupak kojim se strukture i materijali karakteristični za jedan medij prenose u drugi. Mediji s kojima se uspostavlja relacija moraju u tom kontekstu ostati prepoznatljivi. Oni mogu biti umjetnički, kod kojih se razlikuju prostorni (slikarstvo, kiparstvo i arhitektura) i vremenski (film, glazba, radio i televizija) i neumjetnički mediji kod kojih postoje komunikacijski (novine, poučne knjige, enciklopedije, dokumenti,

¹³⁰ Vidi više u: Milorad Živančević/ Ivo Frangeš, *Povijest hrvatske književnosti. Ilirizam, realizam*, knjiga 4, Liber, Zagreb, 1975. str. 219 – 338.

oglasi, vozni redovi) i znanstveni (filozofski, matematički, biološki i drugi spisi).¹³¹ U Tribusonovim su romanima tako u velikoj mjeri zastupljeni autorski stavovi i odnosi spram glazbe, slikarstva, filma i novina, a najzastupljenija intermedijalna veza je ona s glazbom. U tim romanima spominju se brojni glazbenici, najviše pripadnici jazz glazbe. To su Miles Davis, John Coltrane, Chet Baker, Charlie Parker, Russ Freeman, Dick Twardzik, Dexter Gordon, Ben Webster, Lester Young, Archie Shepp, Roland Kirk. Njegov junak Nikola Banić uživa u glazbi spomenutih jazz pjevača, saksofonista i pijanista i u njoj pronalazi skrovište od stvarnosti koja je puna briga, problema i kriminala s kojima se sve teže boriti. Osim jazz glazbenika često se spominju i skladatelji klasične glazbe: Albinoni, Skrjabin, Schubert, Schumann, Mozart, Berlioz, Beethoven, a u nekim romanima i hrvatski pop-glazbenici: Srebrna krila. Tereza Kesovija, Gibonni i Oliver Dragojević. Tu su i neizostavni Rolling Stonesi čiji je i sam Tribuson bio veliki obožavatelj, a spominje se i Jim Morrison.

*„Izvukao je prastaru ploču Milesa Daviesa i Johna Coltranea, stavio je na loš gramofon i počeo slušati kako se kroz šumove oštećenog vinila probija zagonetan dijalog Milesove tube i Coltraneova tenor – saksofona.“*¹³²

*„Ovako, ponadao se bar da je neznanac definitivno otišao, pa je prišao gramofonu da namjesti drugu ploču: Allegretto iz Beethovenove Sedme u izvođenju Berlinske filharmonije i mađarskog asa Ferencza Fricsaja.“*¹³³

*„En –ten –tini je prema njezinim pjesmama čisti Mozart. Čujte, ja sam vam odrastao na Mick Jaggeru i Jimu Morrisonu i meni je ovo tu sve sam smrdljivi drek.“*¹³⁴

Od ostalih umjetnosti intermedijalne veze se najčešće uspostavljaju sa slikarstvom i filmskom umjetnosti. Od slikara su tu francuski slikari Amadeo Modigliani koji je predstavnik primitivizma, Chaim Soutine kao predstavnik ekspresionizma, Kees Van Dongen i Henri Matisse kao fovisti, a Braque Georges kao predstavnik kubizma. Tu su i brojni hrvatski slikari: Ferdinand Kulmer, Eugen Kokot, Ante Kalauz, Josip Račić, Oton Gliha, Marija Detoni, Antun Motika, Milivoj Uzelac. Ti se slikari spominju u romanima *Zavirivanje* i *Gorka čokolada*; u romanu *Zavirivanje* sve se vrti oko ubojstva Astre Guteše koja se kretala u slikarskim krugovima, a u romanu *Gorka čokolada* Nikola Banić traga za Arnom Svilarom koji je ocu ukrao četrnaest crteža Josipa Račića:

¹³¹ Vidi pod 123.

¹³² Vidi pod 42, str. 33 – 34.

¹³³ Vidi pod 44, str. 8.

¹³⁴ Vidi pod 47, str. 32.

„Potpala je pod utjecaj nekakvog nadobudnog dripca koji je mnogo čitao o Modiglianiju, Soutineu, Van Dongenu i drugim pariškim vedetama iz prošlog i s početka ovog stoljeća.“¹³⁵

„„Račić, dakle! Taj mladi nesretni genij kojega Krleža uspoređuje s jednim Leiblom i drži da su njegovi portreti, ili glave, kakao to kaže, psihološki duboke, mirne, upravo sjevernjački ozbiljne.“¹³⁶

U većini romana postoji i intermedijalna veza s filmskom umjetnosti uspostavljena preko brojnih glumačkih imena: Trevor Howard, John Wayne i Gary Cooper, Marlene Dietrich, Jack Nicholson, Marlon Brando, Dennis Hopper, Peter Fonda, Al Pacino, Gene Hackman, Dustin Hoffman, Robert Redford, Robert De Niro, Jean – Claude Van Damme, Steven Segal i Jackie Chan, ali isto tako i filmova: *James Bond*, *Dracula*, *Sanjiva dolina*, *Plavi anđeo*, *Let iznad kukavičjeg gnijezda*, *Šerif u New Yorku*, *Posljednji tango u Parizu*, *Goli u sedlu*, *Strašilo*, *Ponoćni kauboj*, *Obitelj Kremenko*.

„Film se zvao *Sanjiva dolina*, i dok se spuštao prema čipkastom, maglom ovijenom ambijentu napuštenih kuća, sivih polja i spaljenih staklenika, Baniću se učini da također ulazi u nekakvu „sanjivu dolinu“ koja odumire i čiji se stanovnici više nikad neće vratiti.“¹³⁷

„Neznančeva crna vunena kapica, primjerice, podsjećala ga je na onu kakvu je Jack Nicholson nosio u *Letu iznad kukavičjeg gnijezda*, smeđi kožni kaput s krznenim ovratnikom bio je kao onaj što ga Dennis Weaver nosi u *Šerifu u New Yorku*, a hlače od crnog rebrastog samta... nije li baš takve hlače nosio Brando u *Posljednjem tangu u Parizu*?“¹³⁸

U intermedijalnom odnosu važnu ulogu imaju i novine, časopisi i ostale tiskovine i članci koji se u njima nalaze, a likovi romana s njima dolaze u dodir i kontakt i tako otkrivaju neke činjenice i informacije koje su važne za rješavanje slučaja koji čini okosnicu pojedinog romana. U poglavlju *Kompozicijski blokovi*¹³⁹ nalaze se detaljno objašnjenji časopisi i novine s kojima likovi kriminalističkih romana Gorana Tribusona dolaze u dodir i onda uz pomoć njih dolaze do razrješenja slučaja kojim se bave. Intermedijalne veze, kao i intertekstualne, čitatelju pomažu da sve što se u romanima Goran Tribusona događa izgleda stvarnije i bliže te na taj način čitatelj ima mogućnost potpuno se uživjeti u svijet predložen kriminalističkim romanima. U nastavku rada donosim tablicu koja prikazuje neke od intermedijalnih veza u tim romanima:

¹³⁵ Vidi pod 61, str. 53,

¹³⁶ Vidi pod 51, str. 77.

¹³⁷ Vidi pod 51, str. 30 i 189

¹³⁸ Vidi pod 44, str. 7 – 8.

¹³⁹ Vidi str. 35. ovog rada.

MEDIJ	PREDSTAVNICI	VRSTA GLAZBE	TRIBUSONOV ROMAN
GLAZBA	- M. Davis, C. Parker, J. Coltrane - Albinoni, Mozart, Beethoven, Berlioz - Srebrna krila, T. Kesovija, Gibonni, Oliver	- jazz glazbenici - klasična glazba - hrvatski popularni glazbenici	- <i>Siva zona, Dublja strana zaljeva, Noćna smjena, Bijesne lisice, Gorka čokolada</i> - <i>Noćna smjena, Made in USA, Kuća u kojoj stanuje vrug</i> - <i>Zavirivanje, Siva zona, Kuća u kojoj stanuje vrug</i>
SLIKARSTVO	-Modigliani, Soutine, Matisse - Račić, Gliha, Motika, Uzelac	-francuski slikari (primitivizam, ekspresionizam, fovizam) - hrvatski slikari	<i>Zavirivanje, Gorka čokolada</i>
FILM	- <i>James Bond, Sanjiva dolina, Let iznad kukavičjeg gnijezda, Posljednji tango u Parizu</i> - Robert Redford, Robert de Niro, Marlene Dietrich, Al Pacino, Marlon Brando	- svjetski poznati i priznati filmovi - svjetski poznati i priznati glumci	<i>Bijesne lisice, Gorka čokolada, Uzvratni susret, Kuća u kojoj stanuje vrug</i>
TISKOVINE	<i>Umjetnost danas, Vjesnik, Večernji list, Royal, Magazin X</i>	časopisi i dnevne novine	<i>Zavirivanje, Siva zona, Dublja strana zaljeva, Noćna smjena, Bijesne lisice, Gorka čokolada, Made in USA</i>

Tablica 11. Intermedijalne veze u Tribusonovim kriminalističkim romanima

5. 14. 3. METATEKSTUALNOST

Metatekstualnost je postupak kojim se u samom književnom djelu raspravlja o književnosti. Pojam metatekst pripada suvremenoj znanosti o književnosti i označuje tekst nastao pod utjecajem drugog teksta; kao replika, odgovor, reakcija ili komentar na neki drugi tekst. To je tekst koji na neki način govori o drugim tekstovima.¹⁴⁰ U Tribusonovim romanima *Zavirivanje, Gorka čokolada* i *Kuća u kojoj stanuje vrug* postoje metatekstualni postupci. U

¹⁴⁰ Vidi više u: *Hrvatski opći leksikon*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1996. , str. 613.

romanu *Zavirivanje* Nikola Banić odlazi kod Viktora Guteše, strica ubijene djevojke Astre kako bi saznao neke stvari o njezinom životu. Banića zanima kakav je Viktorov odnos s njegovim bratom Oskarom, Astrinim ocem i razgovarajući o tome, Viktor aludira na roman *Braća Karamazovi* čiji je autor Fjodor Mihajlovič Dostojevski, uspoređujući sebe i Oskara s Mićom i Aljošom Karamazov među kojima vlada otuđenost, nemoral, mržnja i suparništvo. Kada govori o tome kako je Oskara ostavila žena Katarina, poziva se na roman *Gospođa Bovary* u kojemu Emma vara svog supruga da bi ga nakon toga i ostavila jer nije sretna u braku i brak nije ono što je ona očekivala da će biti, a govoreći o odnosu Astre i njezinog oca govori na temelju drame *Kralj Lear*, Williama Shakespearea, koja govori o odnosu oca, kralja Leara, s njegove tri kćeri, Goneril i Regan koje su pohlepne i Cordelia, koja se istinski brine za oca:

„- Ono s otmicom? Nešto mi je kazao. Ali nismo mnogo govorili. Znate, brat i ja smo dva različita svijeta. Kao Mića i Aljoša Karamazovi.“

„- Znam, znam. Ali postoje različiti odnosi između očeva i kćeri. U tome se valjda slažemo? - Tako je! Brdo knjiga je napisano o tome. Kralj Lear govori isključivo o tome. Inpektore, čitali ste valjda Kralja Leara?“

„- Pa eto, žene katkad napuštaju svoje muževe. Čitali ste Gospođu Bovary? Okrenuo sam se i snažno zalupio vratima. Bio je nagluh pa to nije mogao protumačiti kao drskost. Gospođu Bovary sam sasvim slučajno čitao. Ne sjećam se više napušta li ta bedasta damica muža, ali se dobro sjećam da ga vara.“¹⁴¹

U romanu *Gorka čokolada* isto se raspravlja o romanu *Braća Karamazovi* i trojici braće, a taj razgovor vode Nikola Banić i Alojz Habaht, profesor koji je postao obični alkoholičar i to je jedina stvar u kojoj on pronalazi spas i utjehu:

„- Nije, jer se jedini brat koji bi mogao voditi rat ne zove Karamazov nego Smerdjakov! Nijedan od trojice zakonitih sinova to ne bi mogao! Ivan je anarhistr i strani su mu pojmovi hijerarhije i subordinacije, a bez te dvije stvari nema vojske! Nema! Što me gledate? Aljoši je, pak, kao svećeniku stran pojam nasilja, a Mića... Mića je kao vi i ja! On misli samo na pičku i na alkohol! Kužite? Znali ste to? Znali ste? Ako jeste, čista petica!“¹⁴²

Taj roman ima važnu ulogu i u romanu *Kuća u kojoj stanuje vrag*. Rudolf Flekač imao je dva sina, Robyja i Krešu. Žena ga je napustila i otišla s drugim, a njemu ostavila djecu. Nakon određenog vremena Roby se seli u Njemačku, a Krešo upada u loše društvo i završava u zatvoru. Stari Karamazov svoju djecu nije uopće primjećivao pa ih onda nije ni odgojio kako treba, a stari

¹⁴¹ Vidi pod 61, str. 48 i 51.

¹⁴² Vidi pod 51, str. 184.

Flekač je za razliku od njega svoja dva sina primjećivao, ali nije shvaćao da to znači da bi ih trebao i odgajati:

„Oni su odrasli tek tako, sami od sebe, uz čudesan splet raznih okolnosti, onako kao stablo smokve izraste na tvorničkom dimnjaku. Dostojevski piše kako stari Karamazov nije odgajao svoju djecu naprosto stoga što ih nije primjećivao. S Rudijem Flekačem stvar je bila sasvim drugačija, reklo bi se i humanija. On je primjećivao svoja dva sina, ali nije primjećivao da je to činjenica koja bi mu nalagala bilo kakve poteze i bilo kakva upletanja.“¹⁴³

Sanja Tadić – Šokac u članku *Metatekstualni postupci u romanu Bolja polovica hrabrosti Ivana Slamniga* kaže kako metatekstualnost u kriminalističkom romanu iskorištava njegovu snažnu konvencionalnost u strukturi. Pisac od čitatelja očekuje da je upoznat s dotičnim pripovjednim tekstovima i u sam tekst unosi neizravne recepcijske upute koje mu nude okvir za snalaženje u svijetu romana.¹⁴⁴ To je čest postupak kod mnogih autora, kako u našoj književnosti, tako i u svjetskoj i taj postupak nam svjedoči kako književnost nije samo skup književnih djela već je i sustav tekstova koji su u međusobnoj vezi i komuniciraju jedan s drugim. Drugim riječima, mogli bismo reći kako je književnost dijalog koji ljudi vode kroz vrijeme i prostor preko književnih tekstova.

¹⁴³ Vidi pod 48, str. 35.

¹⁴⁴ Vidi više u: Sanja Tadić – Šokac, *Metatekstualni postupci u romanu Bolja polovica hrabrosti Ivana Slamniga*, *Fluminensia*, god. 21, 2009. , br. 2, str. 91 – 113.

6. ZAKLJUČAK

Diplomski rad *Model kriminalističkog romana Gorana Tribusona* imao je za cilj objasniti model kriminalističkog romana spomenutog autora i to na korpusu romana *Zavirivanje*, *Siva zona*, *Dublja strana zaljeva*, *Noćna smjena*, *Bijesne lisice*, *Gorka čokolada*, *Made in U.S.A.*, *Uzvratni susret*, *Divlja plaža* i *Kuća u kojoj stanuje vrag*. Uvidom u književni tekst, književno-povijesnu i teorijsku literaturu te eseje, kritike i ogleda o Tribusonovim kriminalističkim romanima, ali i o krimićima uopće, dolazi se do nekoliko zaključaka.

Na razini teme svi njegovi kriminalistički romani prikazuju svakodnevicu. Njihovi su naslovi indikativni i čitatelju pružaju mogućnost da iz naslovne sintagme ili riječi vidi o čemu se u samim romanima radi. Kroz naslov je ukratko, na neki način, predstavljen sadržaj pojedinog romana.

Svaki od tih romana započinje nekim opisom, osobe, prirode, okoline, a negdje čak i glazbe, a završava razmišljanjima, shvaćanjima i spoznajama jednoga od likova. Svi slojevi našeg društva, od bogatih tajkuna pa sve do onih koji se nalaze skoro pa na samom dnu, prostori su iz kojih Tribuson konstruira odnose na razini lika. Osim glavnoga lika detektiva ili istražitelja, svaki od tih romana ima raznovrsnu galeriju likova: bogati poduzetnici, njihovi zaposlenici, razmažena bogataška mladež, policajci i inspektori, odvjetnici, doktori, profesori, novinari, ljubavnici i ljubavnice, zatvorenici, ubojice, prevaranti, lopovi, svodnici, kurve, kućepazitelji, dadilje, sluškinje, boksači, lokalne lude, ratni profiteri, tajkuni, sitni dileri, luzeri...

Opisi su u Tribusonovim krimićima vrlo kratki i sažeti; opisi likova sadrže svega nekoliko rečenica koje govore o njihovom izgledu ili karakteru, a malo duži opisi su oni koji čitatelju dočaravaju društveni status pojedinih likova, to su opisi njihovih kuća, stanova, ureda i poslovnih prostora.

U romanima se radnja odvija u vrlo kratkom razdoblju i na jednom mjestu, Zagrebu ili Bjelovaru, ali detektiv i ostali likovi ponekad odlaze iz tih mjesta jer slučaj kojim se u romanu bave to od njih zahtijeva, da bi se kad istraže sve činjenice i mogućnosti opet vratili u svoj grad.

Najvažnija u svakom kriminalističkom romanu je zagonetka, a u Tribusonovim romanima ne postoji samo jedna zagonetka, ona je stupnjevana, jedna zagonetka inducira drugu, druga treću itd.

Kompozicijski blokovi kriminalističkoga romana su priprema zločina, istraga, otkriće, potjera i kazna. Nijedan od interpretiranih deset romana nema pripremu zločina, kada radnja romana počinje, zločin je već počinjen. Klasično trojstvo kriminalističkog romana, zločin -

istražitelj – počinitelj, postoji samo u šest romana o Nikoli Baniću. U Tribusonovim kriminalističkim romanima značajnu ulogu imaju i humor koji ponekad prelazi u ironiju, ali isto tako i erotična crta koji uspostavljaju ravnotežu između intelektualnih i realističkih elemenata koji postoje u svakom kriminalističkom romanu. Kao važnu karakteristiku njegovih romana prepoznamo i intertekstualnost, intermedijalnost i metatekstualnost.

Iz svega ovoga može se zaključiti kako se u Tribusonovim krimićima pojavljuju neke temeljne označnice njegovog modela kriminalističkog romana. Naslovi njegovih krimića su indikativni, na početku svakog nalazi se opis, bilo osobe, prirode, okoline, a u jednom romanu i glazbe, i svaki taj opis je sažet, precizan i jasan, a romani završavaju razmišljanjima, spoznajama i shvaćanjima jednog od likova. Svi oni prikazuju svakodnevnicu, radnja se odvija u kratkom vremenu i na jednom mjestu, a uz lik detektiva ili istražitelja Tribuson svom čitatelju pruža raznovrsnu galeriju likova iz svih društvenih slojeva. Zagonetka je u svakom romanu stupnjevana, a nijedan od njih nema pripremu zločina kao jedan od pet kompozicijskih blokova. Kao važne označnice njegovih kriminalističkih romana tu su još humor, erotična crta, ali i intertekstualnost, intermedijalnost i metatekstualnost. Tribuson na svim tim razinama poštuje konvencije žanra krimića; svaki roman ima detektiva koji nijednom nije ispao krivac, krivca je detektiv otkrio serijom dedukcija, nikako slučajno, u svakom romanu postoji ubojstvo pa onda i leš, nema tajnih društava ni spiritualističkih seansi, sve je racionalno, nema dugačkih opisa, motivi zločina su osobni i zločin nikada nije bio nesreća ili samoubojstvo.

7. LITERATURA, IZVORI I KNJIŽEVNI PREDLOŠCI

7. 1. LITERATURA:

1. Biti, Vladimir, 1997. *Pojmovnik suvremene književne teorije*, Matica hrvatska, Zagreb
2. Bošnjak, Ivan J., 2006. *Protiv zaborava (kritike)*, Društvo hrvatskih književnika, Zagreb
3. Bošnjak, Branimir, 2002. *Žanrovske prakse hrvatske proze; Od arkadiskog realizma do fantastičnog dokumentarizma*, Altagama, Zagreb
4. *Intertekstualnost & intermedijalnost*, 1988. grupa autora, Zavod za znanost o književnosti, Zagreb
5. Donat, Branimir, 1991, *Izabrana djela: Studije, eseji, rasprave; u: Pet stoljeća hrvatske književnosti*, knjiga 157/II, urednik: Pero Budak, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb
6. *Hrvatski opći leksikon*, 1996. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb
7. Jelčić, Dubravko, 1997. *Povijest hrvatske književnosti*, Naklada Pavičić, Zagreb
8. Lasić, Stanko, 1973. *Poetika kriminalističkog romana: pokušaj strukturalne analize*, Liber, Zagreb
9. *Leksikon hrvatskih pisaca*, 2000. uredili: Dunja Fališevac, Krešimir Nemeć, Darko Novaković, Školska knjiga, Zagreb
10. *Medij hrvatske književnosti 20. stoljeća: zbornik radova III. znanstvenog skupa s međunarodnim sudjelovanjem*, Zagreb, 28. XI. – 29. XI. 2003. (glavni urednik Branimir Bošnjak), 2004. Altagama, Zagreb
11. Milanja, Cvjetko, 1996. *Hrvatski roman 1945. – 1990.*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta, Zagreb
12. Nacional, 13. 01, 2009, br. 687, *Goran Tribuson: Novi krimić najmlađeg akademika rockera*
13. Nemeć, Krešimir, 1998. *Povijest hrvatskog romana: od 1999. do 1945. godine*, Znanje, Zagreb
14. Nemeć, Krešimir, 2003. *Povijest hrvatskog romana od 1945. do 2000. godine*, Školska knjiga, Zagreb
15. Novak, Slobodan Prosperov, 2003. *Povijest hrvatske književnosti: od Bašćanske ploče do danas*, Golden marketing, Zagreb
16. Novak, Slobodan Prosperov, 2004. *Povijest hrvatske književnosti, Sjećanje na dobro i zlo*, svezak III, Marjan tisak, Split

17. Novak, Slobodan Prosperov, 2004. *Povijest hrvatske književnosti, Suvremena književna republika*, svezak IV, Marjan tisak, Split
18. Oraić Tolić, Dubravka, 1996. *Paradigme 20. stoljeća: Avangarda i postmoderna*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
19. Pavličić, Pavao, 1990. *Sve što znam o krimiću*, „Filip Višnjić“, Beograd
20. Pogačnik, Jagna, 2002. *Backstage: književne kritike*, POP&POP, Zagreb
21. Pogačnik, Jagna, 2006. *Proza poslije FAK-a*, Profil, Zagreb
22. Rem, Goran, Sablić Tomić, Helena, 2008. *Hrvatska suvremena književnost*, Filozofski fakultet u Osijeku, Osijek
23. Škreb, Zdenko, 1981. *Književnost i povijesni svijet*, Školska knjiga, Zagreb
24. Tadić – Šokac, Sanja, 2009. *Metatekstualni postupci u romanu Bolja polovica hrabrosti Ivana Slamniga*, u: *Fluminensia*, god. 21., br. 2
25. Visković, Velimir, 1983. *Mlada proza: eseji i kritike*, Znanje, Zagreb
26. Visković, Velimir, 1988. *Pozicija kritičara, Kritičarske opaske o suvremenoj hrvatskoj prozi*, Znanje, Zagreb
27. Vuković Runjić, Milana, 2003. *Pisci o pisanju: 32 autora o tajnama zanata*, Vuković & Runjić, Zagreb
28. Zima, Zdravko, 2000. *Porok pisanja: književni portreti*, SysPrint, Zagreb
29. Znanstveno djelo prof. dr. sc. Milivoja Solara; *Hrvatska književnost 20. stoljeća, različite ideje i funkcije književnosti*, *Zbornik radova sa IV. znanstvenog skupa s međunarodnim sudjelovanjem*, (Zagreb, 26. 11. – 27- 11- 2004.), 2006. Altagama, Zagreb
30. Župan, Ivica, 1987. *Mickey Spillane i „gruba škola“ krimića*, Izdavački centar Revija, Radničko sveučilište „Božidar Maslarić“, Osijek
31. Živančević, Milorad/ Frangeš, Ivo, 1975. *Povijest hrvatske književnosti. Ilirizam, realizam*, knjiga 4, Liber, Zagreb

7. 2. IZVORI:

1. http://hitrina.files.wordpress.com/2009/12/kroatischer_krimi_uschult.pdf (tekst: *Lebenswirklichkeit im Sozialismus im Prisma der Populärliteratur: Der kroatische Kriminalroman der 1950er und 1960er Jahre*, Ulrike Schult), 12.11.2010.
2. <http://gaslight.mtroyal.ab.ca/vandine.htm> (S.S. *Van Dine, 20 pravila za pisanje detektivske priče*), 25.09.2010.

3. http://www.adu.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=226%3Agoran-tribuson-izvanredni-profesor&catid=35%3Anastavnici&Itemid=121, 23.08.2010.
4. <http://www.booksa.hr/dossier/6> , (tekst: *Goran Tribuson*, Saša Čobanov), 13.09.2010.
5. <http://www.en.utexas.edu/amlit/amlitprivate/scans/chandlerart.html>, 02.01.2011.
6. <http://www.erudit.org/revue/etudlitt/1974/v7/n1/500306.pdf> , 04.01.2011.
7. <http://www.feedbooks.com/book/1769/twenty-rules-for-writing-detective-stories>, 15.10.2010.
8. http://www.hrvatskiplus.org/prilozi/dokumenti/anagram/Nemec_Feljtonski.pdf (tekst *Krešimir Nemec: Od feljtonskih romana i „sveščića“ do sapunica i Big Brothera*), 14.11.2010.
9. http://www.moderna-vremena.hr/zaratus/razg_tribus.asp (tekst: *OKORJELI STONES FREAK*, razgovor s *Goranom Tribusonom*; Razgovarao: Nenad Bartolčić), 21.08.2010.
10. <http://www.mvinfo.hr/izdvojeno-kritike-opsirnije.php?ppar=1062> (tekst: *Goran Tribuson : Kuća u kojoj stanuje vrag*, Jagna Pogačnik, 08.03.07), 21.08.2010.
11. <http://www.mvinfo.hr/izdvojeno-kritike-opsirnije.php?ppar=2886> (tekst: *Goran Tribuson : Divlja plaža*, 17.12.2008. Jagna Pogačnik,) 23.09.2010.
12. <http://www.mvinfo.hr/najnovije-knjige-opsirnije.php?ppar=2900> (tekst: *Goran Tribuson, Kuća u kojoj stanuje vrag*, 15.12.06) 23.09.2010.
13. <http://www.slobodnadalmacija.hr/Kultura/tabid/81/articleType/ArticleView/articleId/28962/Default.aspx> (tekst: *Divlja plaža akademika u trapericama*, 06.11.2008.), piše Igor Lasić, 23.09.2010.
14. <http://vukajlija.com/bauk/3548> , 23.09.2010.
15. <http://hr.wikipedia.org/wiki/Macondo>, 23.09.2010.
16. http://hr.wikipedia.org/wiki/Izgubljena_generacija, 04.01.2011.

7. 3. KNJIŽEVNI PREDLOŠCI:

1. Tribuson, Goran, 2000. *Bijesne lisice*, Školska knjiga, Zagreb
2. Tribuson, Goran, 2008. *Divlja plaža*, Mozaik knjiga, Zagreb
3. Tribuson, Goran, 2001. *Dublja strana zaljeva*, Školska knjiga, Zagreb
4. Tribuson, Goran, 2004. *Gorka čokolada*, Školska knjiga, Zagreb
5. Tribuson, Goran, 2006. *Kuća u kojoj stanuje vrag*, Znanje, Zagreb

6. Tribuson, Goran, 1986. *Made in U.S.A.* , Znanje, Zagreb
7. Tribuson, Goran, 1996. *Noćna smjena*, Targa, Zagreb
8. Tribuson, Goran, 2001. *Siva zona*, Školska knjiga, Zagreb
9. Tribuson, Goran, 2001. *Uzvratni susret*, Mozaik knjiga, Zagreb
10. Tribuson, Goran, 2000. *Zavirivanje*, Školska knjiga, Zagreb